

KAPARIHALA

KANU KALALAGIT SA KAPEMBUNUA A GA-USAL E MATALEM SIA KANU DALEMU PANGITABAN U SAKADUNYA A KAMAMANUSIYAY ENDO SU PANGITABAN U ISLAM

DOCTOR ABDULGHANI ABDULHAMID MAHMUD
PROFESSOR PUBLIC INTERNATIONAL LAW- AL-AZHAR UNIVERSITY

Authored by :

Doctor Abdulghani Abdulhamid Mahmud
Professor Public International Law – Al-Azhar University

Ustadz Doctor Muhammad Sayyid Tantawi
Shaykhul-Azhar

Translated from Arabic into Maguindanao by:

Abdulmalik Abubakar Alilaya, *HR Head and Dean of Admission and Registration of Jamiat Cotabato*
Mohammad Suaib D. Tambak, *Dean College of Da'wah and Theology/ Dean of Student's affairs of Jamiat Cotabato*

Edited by:

Jamiat Cotabato Team led by its President Sheikh Saad Sindatok

Reviewed by:

Mohammad Nadheer S. Ebil
PhD in College of Shari'ah, Major in Jurisprudence, Islamic University, Madina KSA.
Dean of College of Shariah/ Vice President for Academic Affairs Jamiat Cotabato

Overall coordination:

Alhusari Arba
Aminul Islam
ICRC

Published and copyright by:

International Committee of the Red Cross (ICRC)

Maguindanao translation first published on Shaban 1442, March 2021
The opinions expressed in the articles of this book are solely that of the authors.

حماية ضحايا النزاعات المسلحة
في القانون الدولي الإنساني والشريعة الإسلامية

**Kaparihala kanu kalalagit sa kapembunua a
ga-usal e matalem sia kanu dalemu pangitaban
u sakadunya a kamamanusiyay endo su
pangitaban u Islam**

*(Protection of the victims of armed conflict
in International Humanitarian Law and Islamic law)*

بقلم

أ.د. عبد الغني عبد الحميد محمود
أستاذ القانون الدولي العام – جامعة الأزهر

Inusulati

Doctor Abdulghani Abdulhamid Mahmud
Professor Public International Law- Al-Azhar University

تقديم

بقلم الإمام الأكبر
فضيلة الأستاذ الدكتور محمد سيد طنطاوي
شيخ الأزهر

Ludsuan a kadtalo
a inisulat nu Masla a Imām
Ustadz Doctor Muhammad Sayyid Tantawi
Shaykhul-Azhar

Su mga nakadalem kanu nia a Kitab

Paganayan a kadtalo ni: Imām a Ustadz Doctor Muhammad Sayyid Tantāwī, Shaykhul Azhar	i
Pamukat	1
Ika-isa a bagiyon na: Kinaparihala kanu mga nakalalagit nu guligaw a gamit e matalem sa sakadunya	9
Fasl a paganayan: Kinaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, siya kanu dalem nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo su pangitaban a ka-islāmie.....	9
Pangilayan a paganayan: Kinaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, siya kanu dalem nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay	9
Pangilayan a ika-dua: Kinaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga nadisgrasya sa kanu kalagatan, siya kanu dalem nu pangitaban a ka-islāmie	11
Pangilayan a ika-telo: Kapadsagid sa kanu pageletan nu pangitaban a ka-Islāmie endo su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay	14
Fasl a ika-dua: Kaparihala kanu mga nabiag siakanu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islāmie	15
Paganayan a pangilayan: Entayn silan a mga nabiag sa kinambunua siya kanu dalemu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islāmie	15
Pangilayan a ika-dua: Su kaparihala a napasadan kanu mga Nabiag siyakano pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay	18
Pangilayan a ikatelo: Kaparihala kanu mga nabiag siya kano agama Islām	23
Fasl a ika-telo: Katiyakap kanu mga nadadag endo mga minatay siakanu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitabanu ka-Islami	28

Paganayan a pangilayan: Katiyakap ko mga nadadag endo mga minatay siakanu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitabanu ka-Islami 28

Ika-dua a pangilayan lon: Su katiyakap kanu mga nadadag endo so mga minatay siakanu pangitaban no ka-Islami 30

Fasl a Ika-pat: Katiyak kano mga sibilian endo so idsinakatawan siya sa pangitaban nu saka-dunya a kamamanusiyay endo su pangitaban a ka-Islāmi 33

Paganayan a pangilayan: Katiyakap ko mga taw a pendalpa kano inged siyakano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay 33

Ikaduwa pangilayan: Katiyakap kano edsinakatawan sia kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islāmi 38

Ika duwa a bengawan: Parihala kano mga kalalagit kabinasa nu guligaw a penggumatalman kano ludep o isa a inged 46

Ika-isa a sepian: Ngin e kitaban nu mga inged sa kamamanusiyay a ipenggulalan sa kano mga guligaw kano ludep o isa a inged, endo ngin e sakopin a kanggulalanan lon 46

Ika dua a fasl: Su kasukob nu parihala a kamamanusiyay kano mga kangalalagit nu kapembunuai sya sa kano libu nu isa a inged 49

Pangilayan a paganay: Parihala kano pamamgatu 49

Pangilayan a ika-dua: Kaparihala kanu mga dumadalpa a sibilyan.....57

Kulimpusan nu (nia) a Kitab 62

Paganayan a bitiala

*Inisulat nu: Masla a Imām a Ustadz Doctor Muhammad Sayyid Tantāwī,
Shaykhul Azhar*

Bismillāhir Rahmānir Raheem

Su langun nu pugi na kanu Allāh a Kadnan nu languno binaloy, su Salāwat endo Salām na nanget kanu sinugu a limo sa kanu languno binaloy, a si Muhammad, Nabi a mapulo, taman kanu pamilya nin endo su langun nu mga sahabatin.

Nia mauli san;

Saben Sabenal kanu Shari'ah (Pangitaban) a ka-Islamī, na pangitaban (a kapakayan enggulalan sa) sakadunya, ipembitialay nin su langun nu tao, pedsangulen nin silan sa pangenggat sa kaisa-isa, sa nia bagukiten na kaongangen endo indawan a mapia, bagatulen nin su mga pageletan nu mga Muslim endo su salakao pan kanilan sa magidsan e timpo na Kalilintad endo kambunua, endo bametad sa kanu entuba sa mga pangitaban a dayt a kaunutan sa dili mapakay a makalio (sulangen) su entuba.

Su mayaba a bitiala na nakabida su pangitabanu Islām, nianin sabap na kagina su kasupak kanu mga pangitabanin na aden lun e pakabalundog a kapamalas lusa gai a maoli a paka-among kanu balas a kadudunyay. Namba e sabapin e mas labi su kanggulalan sa kanu kaparihala kanu mga pangitaban a kamamanusiyay sa kanu timpo nu kambunua, magidsan su mga tao a pabubunua atawaka kena pabubunua. Salakao pan san, na su mga tumidengu pangitaban a nakadalem luba su kaparihala kanu mga kalalagit sa kanu mga kapembunua na sia nambalay kanu mga palangayan endo su ukit a kamamanusiyay. Na su mga palangay na dalinding nu ukit a kamamanusiyay sa kanu kapagawida kanu mga kalalagit sa kanu kapembunua. Na sabap san na su Islām na ipebpegesin kanu mga bagunot lon su kabpalangay kanu mapia a palangayan sa kanu kapagawida kanu mga kuntra nilan, amengka makua silan sa dalem a nabiyag atawaka diden makagaga embunua sabap sa pendalo atawaka napalian, sa nia maito na inisapalin su kalunsan kanu napalian atawaka kapakasakit lon. Sakamaito bun a inisapalu Islām su kapamuno kanu dili pakagaga sa kambunua a mana su mga babay, mga wata, mga matua, atawaka salakao pan kanilan a diden makagaga sa Kanggigiyamung kanu galbeka a kapanibaba sa kanu mga Muslim.

Su kinapagadatu Islām kanu mga kalalagit sa mga kapembunua taman kanu kapagawida kanilan sa kamamanusiyay a kapagawida na pakapagayun kanu kinapagadatu Allāhu -Subhānahu wata'ālā- kanu manusia sa kanu Kinabaluy lon

a ganti Nin siasa kanu lupa. Sakamaito bun a mai-ilay su kasabenalanu Islām na pangenggat sa dalem a limo, katidto, kalemek na ukit sa kanu malubay endo su kabpia-pia lon.

Sabap sanba, na su pangitaban a ka-Islāmi, naTinalima nin su mga kalalagitu kapembunua sa inengganin sa Tiyakap endo kapagawida a kamamanusiyay sa magidsan e su entu a kapembunua na pageletanu sakadunya atawaka su kapembunua a siabu sa kanu ludep u isa a dalpa. Su mga sulat sa dalema Qur'ān endo su Sunnatu Rasūlullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam) na minetad sa madakel a mga kawagib endo mga garantor (sambi) para sa kanu mga kalalagit sa kapembunua sa gamit e matalem sa magidsan e mga nabiyag, mga napalian, mga pedsakit, mga nabuno, mga nadadag, endo mga sibilyan. Na su kinadsamikalin (sa kaparihala) kanu mga sibilyan, na inisapalu Islām e kapaminasa kanu mga igagama nu sibilyan a nasisita sa kanu uyag-uyagu tao, mana upama mga pinamula, unga na kayo, mga ig, mga igagama a mana upama mga kuryente, mga inipagalad sa ig (dike) endo salakao pan san. Kagina su maito ba na, kuyog ento sa kanu kapaminasakan sa lupa, na su Allāhu na Dinin kalinian su kapaminasakan.

Su mamba, (na mapaluli tanu) e su bitiala a pantag kanu kalalagit sa kapembunua sa gamit e matalem na nakakua sa umon sa kanu kaparihala endo katuganol sa iganat den sa kanu kinasebang nu Islām, ka mismo su Rasulullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam) endo su pat katao a mga nakatundog lon a (Khulafā), na inengganilan sa kaparihala endo katuganol su mga kalalagit sa kapembunua, sa diden bagilayn u ngini agama nilan, mama silan atawaka babay, ngin e tupo nilan, endo salakaw pan san.

Amayka masulang su entuba a mga pangitaban a nalabit sa Qur'ān endo Sunnah a pantag sa namba, atawaka sulang sa ukit a inukitan nu mga Sahabatu Rasulullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam) a kapangungkayd kanu mga kalalagit sa kapembunua, na su namba a kinasulang na di makasendit kanu Islām, oged na niabu kasenditan (makandusa) na su mga silan a pedsupak kanu mga kawagib endo kinandaludaya nu mga kalalagit sa kapembunua sa gamit e matalem, a su entuba na inayunan nu Islām, sa nianin buntal na labi lawan pan kanu inibetadu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay a pantag sa kanu mayaba a bitiala.

Shaykhul Azhar
Muhammad Sayyid Tantāwī

21/12/99

Pamukat

Nadsaksiyan nu sakadunya a maginged -kanu niaba ika magatos a duapulo- su mga kinambunua a masunala a ginamot lon su nabputusanu inumbal a kategelan nu manusia a entuba su mga ukit a mawag, pakabinasa, pakagubal endo pakagkalat. Na upama ka pangitabanu saka-dunya sa saguna a timpo na inisapalin e "Kapanginggilek sa gamit e bagel, atawaka su kagamit (kanu bagel) sa kuntra kanu kalilintadu kapaginged atawaka su kandaludaya nu kamal, sa apia endao a salakao a dalpa, atawaka apia ngin a ukit a di makapagayun sa kanu kahanda nu naopakata a mga dalpa (United Nation)⁽¹⁾, endo kagina ka nabaloy a tumideng su kinasapal kanu kausal sa bagel a matalem –a salakao kanu mga natabia a timpo a luba mapakay a mausal su bagel a matalem– sabap sa kanu namba a tumideng a pakasugo, sa nia maito na dili mapakaya masulang atawaka magumpong sa sulang lon⁽²⁾. (Kagina ka mamba) na maito bun su pangitaban a ka-islamie na dinin bamakain su kausal kanu bagel a matalem nia tabia na amengka makatulak su kabanibaba, maawa su Kabpanalimbut, katabangan su bantang, endo makadsabek su kapenda'wah sa kaislamie (Da'wah Islamiyyah) endo maparihala sa kanu apia endao a kapanibaba, na salta na magkila-kila e su Islām na kena nakapayapat sa sabap sa galangan na perang (naokit sa kinapameges), ka niabu nambuatana kinambunua na su entayn a midtitibaba sa kanu kapenda'wah sa kaislamie (Da'wah Islamiyyah), mimbawag sa kanu lalanin, endo tinemulak kanu Islām atawaka su kapasadan lon, kagina entayn e di temalima kanu Islām ka ludemon napadtana kanu agama nin, na amengka mamba na su Islām na inisapalin e kabuno lon taman pan sa aden kapasadanin kanu mga Muslim sa kabpatana di kambunua) endo kapagadat kanu namba a kinabapasaday.

Na apia man nia tano edtalon e siakanu Islām na dinin pamakayn su kambunua a kabagatak –sa nakaayon kanu mabagel a kadtalo– na mambon ba siasa kanu pangitabanu saka-dunya sa saguna a timpo, ugayda dalem ka maytu na kanggula bun e mga kapembunua, kaaden bun e kabpanibaba, endo katalasak bun su mga tumideng a pangitaban endo ka-Islamie sa sia pakaukit kanu lima nu mga dupang a di Pagunot sa kanu mga tumideng u pangitaban endo taman pan sa kanu mga pendakudak kanu mga kukuman, mapia a palangayan endo kamamanusiyay. Sabap siaba na nasisita e kapangilay kanu mabagel a kaparihala kanu mga kalalagitu kapembunua a mga nabuno, mga napalian, mga nabiag, mga naled, mga nadadag, mga sibilyan endo mga tao a tumatana.

Sapab sa kanu nakasugat kanu maginged sa kanu timpo a kinadtabua nu kinambunua -sa magidsan e dalpa sa dalpa atawaka siabu kanu ludepo dalpa-, (nakasugat) kanilan a mga masakit, mapasang a nanggula endo masansala, na nakapagitong su mga mapia e kapamikirin, mga migkakatao sa hukuman, mga kangaonutan, mga opisina nu mga dalpa sa lio endo ludep, endo su mga kadakelan ko dalpa sa katuntot sa kanggalebek sa kumbalan sa Gugudan su mga natala nu kapembunua, endo dili matalsak nia tabia na su kapegkanasisita nu kasusundaloy, endo taman sa maatol sa makapagayon sa kanu kahanda nu kapembunua endo makapagayon sa kanu tumideng a kamamanusiyay. Na sabap san, na nagamit su madakel a kangategelan a nakapatindog sa madakel a palaws a ebpon kanu mga tumideng a adat-betad, naopakatan sa kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua sa gamit e matalem, su mga tamok, su mga nasisita nilan a kagamitan. Nakaludep sa kanu dalemo niaba a mga tumideng su kina-alat kanu mga pamikiran endo mapia a palangayan, labi lawan kanu kamamanusiyay, sa naumbal a bitiala sa kanu langkom a pangitaban nu sakadunya⁽³⁾.

Nia nakabedto sa kanu mga tumideng a langkom a pangitaban nu sakadunya a pebparihala sa kanu mga kawagib a kamamanusiyay kanu timpo nu kapembunua sa kausal e matalem na "PANGITABAN NU SAKA-DUNYA A KAMAMANUSIYAY", sa nialon alap na katapidan nu tabiyat a kamamanusiyay su tumideng a pangitaban nu kapembunua a kausal e matalem. Su kapianan kanu Kina-usal kanu namba a kadtalo na sia makambalingan kanu *International Committee of the Red Cross (ICRC)*, taman sa nabaloy su namba a kadtalo sa naumbal a naopakatan sa taman saguna, sa dala den kabpapalawi, bilang tanda sa mga kawagib a kamamanusiyay kanu timpo nu kapembunua sa Ka-usal e matalem⁽⁴⁾.

Ipayag tanu sa makatundog ania su pakatutulo nu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay sia kanu dalemo pangitaban a inibetadu (manusiya) endo sia kanu dalemo pangitaban a ka-islâmie.

Su pakatutulo nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay a inibetadu manusiya

Nia kahanda kanu pidtalo a pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay a inibetadu manusiya amengka ma'anan ta sa makipeg a ka ma'ana na: "Mga nalimod a tumideng nu sakadunya a kinandot sa kanu mga naopakatan endo adat-betad, a nialon kahanda na natalatanto bu sa panon e kaumpia sa kanu mga problema a kamamanusiyay a pembuat sa kena insigida sa nianin kabpunan na su kapembunua sa ga-usal e matalem, magidsan e dalpa sa dalpa atawaka sia kanu ludepo dalpa bu, a nialon paka-iket, sabap ko kamamanusiyay, na su kawagib nu mga pembunua sa kanu kausal nilan kanu mga ukit endo lalan nu kambunua a kalinian nilan, atawaka

kaparihala sa kanu mga idsinakatawan endo su mga tao a nagkedan atawaka mapakay kagkedan sabap kanu kapembunua a ga-usal e matalem". Su *International Committee of the Red Cross (ICRC)* na sinaliganin su namba a kina ma'ana⁽⁵⁾.

Nasakop nu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay su pangitaban sa Hague (*Hague Law*) endo su pangitaban sa Geneva (*Geneva Law*). Nasakop nu pangitaban sa Hague su nalimod a mga tumideng a pangitaban a inayunan nu Hague Conventions kano lagon a 1899 endo 1907, sa inatulin su mga patot endo mga kawagibu pabubunua sa kanu timpo nu kapadtalgoy kanu galbekan a kasusundaloy. Nialon kahanda e nia na endu kaumbalan sa dulunan su natala nu kapaminasakan endo kapagakal sa di edsubla kanu nasisita nu kasusundaloy. Su pangitaban sa Hague na bamikal sa paganayan a kahandanin na makapatindegin su mga pangitabanu pamageletanu sakadunya pantag sa kanu ka-usal sa bagel, na su pangitaban sa Geneva na bamikal menem sa kapangaden sa parihala, kurmat endo kapagawida a kamamanusiyay sa kanu mga tao a nabaloy sa nakalio kanu kapembunua, sakamaito bun su mga silan a kena bagigiamong sa kanu galebekan a kapanibaba. Sakamaito bun a sakop nu pangitaban sa Geneva su Geneva Conventions a pat timan sa kanu lagon a 1949 a natanto sa kanu kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua⁽⁶⁾, endo su duatiman a protocol a nakabalundog lon, a na-ayunan su dua banan siakano lagon a 1977 sa Geneva bon⁽⁷⁾.

Su kailay nu Islām sa kinabedtu sa pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay

Dala nalabit a binedtuan sa "*Langkom a pangitaban nu sakadunya*" atawaka su binedtuan sa "*Pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay*" sa dalema Qur'ān a Mapulo, siakanu mga kitab a Sunnat (Ukitu Nabi), siakanu mga langkom a kitab a andang a ka-Islāmie mana upama, *al-Fiqh*, *al-Siyar*, *al-Maghāzī*, *al-Tafseer*, *al-Hadīth*, *al-Tāreekh al-Islāmie*... endo salakaw pan. Na di e nan makagayp, kagina su pangitaban a ka-islāmie na nakabida sekanin sa kanu kinasakop kanu langon taman. Nianin ma'ana, na su kinasakup nu mga tumidengin kanu mga hukuman sa agama endo kadudunyay, na siakanu ludepo mga hukuman a kadudunyay na sakupin su kina-atol sa kanu mga pageletanu siabu kanu ludepo dalpa, nianin ma'ana na su pembedtuan sa pangitaban nu dalpa. Sakamaito bun a sakupin su kina-atol sa kanu mga pageletanu lio na inged, nianin ma'ana na su mga pageletanu maginged a muslim silan kanu mga salakaw kanilan a mga maginged. Unan nu nampan, na kagina su (pangitaban a ka-islāmie) na pangitaban nu sakadunya, a ipembitiala nin su langun nu tao, pedsangulenin silan sa kapangenggat sa kaisa-isa sa nia bagukiten na ungangen endo mapia a indawan, bagatulin nin su mga pageletan nu mga muslim silan kanu salakaw kanilan sa magidsan e timpo na kalilintad endo timpo na kapembunua, endo pembedtad luba sa mga tumideng a ipebpegesin sa di

mapakaya sulangen. Nakabida pan su tumideng a pangitaban a ka-islâmîe -pantag sa niaba a bitiala- sa kanu tumideng a pangitaban a inibetadu manusiya sa nianin buntal na su siksa sa kanu entayn a semupak lon na duatiman e makua nin a siksa sa isa bu a timpo:

1. Ikaisa: siksa a kadudunyay a nialon penggulalan na su kamal a muslim sa kanu entayn a semupak kanu tumideng a ka-islâmîe sa kanu mga maginged a pendadalpa kanu dalpa na Islâm.

2. Ikadua na su siksa a lusa Akhirat a maoma nu tao lusa gai a maoli. Su namba a siksa na pakasekat kanu muslim sa salilid e kadtidto nin kanu mga pangitaban a ka-islâmîe -magidsan e aden lakit-lambay nin sa kapagawida nu muslim sa pagidsanin bun a muslim atawaka su aden lakit-lambay nin sa kapagawida nu muslim sa kanu kena nin pagidsan a muslim- kagina su siksa a lusa Akhirat na kabaloy nin su muslim sa pakatago sa ginawa nin su kapedsuliman nu Allâh sa lekanin sa kanu languno galbekin, kagina su Allâh na Katawan Nin su nakapagena endo su masulen. Sabap san, na su entayn e penggula sa kabaradusan na upama ka malepas sekanin sa siksa siasa dunya endo su kadusan sa kadudunyay, na di sumala na daden kalepasin sa kanu kadusan endo siksa sa Akhirat. Unan nu nampan, na su mga tumidengo pangitaban a ka-islâmîe taman kanu mga palawsin -amengka nia elayn e kinabaloy nin a pangitaban nu Allâh- na nakatindeg sa minudsad kanu mga palangayan endo ukit a kamamanusiay. Su katuntol kanu mga mapulo a palangayan na kasuguan a ipebpeges nu pangitaban a ka-islâmîe, sabap sa kapembilang kanu tumideng a palangayan na tumideng a ipebpeges sa di masulot a supaken atawaka sulangen, ka upama ka manggula e namba (kasupak banan) na makatala su pedsupak sa kanu siksa nu Allâhu Ta'âlâ, a namba e kinabida nin sa kanu pangitaban nu sakadunya a inibetadu manusiya a nianin bu pedtulikan na su mga tumideng a palangayan endo kapebpiapia bu, sabap sa kapembilang kanu nan a mga tumideng na kena ipebpeges ka dala pakasugat kanu entayn a pedsupak lon e mga kadusan a kadudunyay. Iyuman nengka pan e su Islâm na nianin kabagilay sa kanu languno tao na edsusuled sa kanu ingala nu kamamanusiay, nianin ma'ana na su mga tao na namakadtumpok -midsasalepeng silan- sa kanu kapulo nu kinapikit sa kani Ādam endo si Hawā (Alayhimās-Salām). Pidtalo nu Allâhu Ta'âlâ:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾

"He sekanu a mga tao, sabenal benal sa Lekami na binaloy Nami sekanu sa nianin nabpunan na isa bu a mama (Ādam) endo isa bu a babay (Hawā), na entupan ka inaden Nami sekanu sa mga tupo endo mga pamilya, ka endo kanu

mamakagkilalay, sabenal benal na nia pinakamapulo e ebpangkatan nin sa lekanu lusa ko Allāh na su pinakamagilek sa lekanu¹¹⁽⁸⁾.

Nia pakatutulo nu kadsusuled sa kanu ingala nu kamamanusiyay -a pinaudsadu pangitaban a ka-islāmie- na di kalawanan nu mga muslim -sa kanu timpo nu kapembunua sa ga-usal e matalem- su nasisita a kasusundaloy, ipagawida nilan su mga kuntra nilan, sa apia ngin e agama nin, sa kanu kapagawida a kamamanusiyay, endo inggay kanilan su nasisita a parihala, kagina su kamamanusiyay na pebpempenan sa bagunot kanu alaga nu tao, na abungan e langona ukit a makapamaba, makalusak, kagilekan, madakudak su kadaludaya nin, matalasak su kayaya nin atawaka su tindegin (agama nin) a pegkapetanin⁽⁹⁾.

Sabap sanba, na pinagatol nu Islām su kasampay kanu mga nakalalagit nu mga guligaw a kausal e matalem (sa magidsan e mga napalian, mga pedsakit, mga nabuno, mga naled, mga nabig, endo mga sibilyan) makasampay kanilan su parihala, kapagadat, kapagawida a aden lon su kapulo nu kamamanusiyay, salakaw den su kaparihala kanu mga idsinakatawan mga igagama nu sibilyan, sakamaito bun a minetad su Islām sa mga kumpasan a pantag kanu mga ukit endo lalan nu kambunua, sa nia maito na di kalampasan su nasisita a kasusundaloy, kagina su pidtalo a kambunua -siasa Islām- na kena pinamakay bilang langkom a tindeg, oged na pinamaloy bu sa endo bu nasisita, na su kapegkanasisita na pedtatangunot bu kanu ukulanin. Di sumala na mapayag bun u endao taman e kinaparihala nu pangitaban a ka-islāmie sa kanu mga kalalagit sa kapembunua sa sia makaokit kanu kapangagi tanu kanu bitiala sa mamakatundog a lekatan, oged na nia tano kalinian siya a pakapayag na su mga tumideng a tinemalanged kanu kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua sia kanu langkom a pangitaban nu sakadunya, na dala mapayag nia tabia na siapan kanu ulyanu nalukan su ika-sapulo endo siyao a magatos, na dala pan edtakena nia tabia na siakanu lagon a 1949 sa kanu ulyanu kinaputos nu Geneva Conventions a natantu bu sa kanu kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua. Pantag sa kanu mga tumideng a natantu kanu kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua siasa kanu pangitaban nu ka-islāmie -bilang a entuba pangitaban a ipebpeges- na midtakena den sa masiken subla den 1400 lagon, kagina su kinatingguma nu pangitaban a ka-islāmie upama nin a det a bagilingan sa kanu kapebpulo endo kapebparihala nu mga nakalalagit sa kanu guligaw a kausal e matalem sa magidsan siasa ludepo dalpa atawaka dalpa sa dalpa sa isa bu, na nianin ma'ana nakaona den e pangitaban a ka-islāmie kumin sa kanu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa pantag kanu kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua. Kaped pan a dayt a malabit na su mga pegkandutan nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay na embida sa kanu pegkandutan nu pangitaban a ka-islāmie, ka su mga pegkandutan nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay, na manabun su pegkandutan nu langkom a pangitaban nu sakadunya sa mawlad a kailay lon, na su kabpunan na isa bu, ka siya kanu mga kapasadan nu mga dalpa

endo adat-betad nu mga dalpa. Na amengka ilayn su kabpunan nu tumideng a pangitaban nu ka-islâmîe a tinalanged nin su kaparihala kanu mga kalalagit sa kapembunua -na manabun su salakaw a mga tumideng endo mga hukuman nu pangitaban a ka-islâmîe- sa nianin kapbunan na su Qur'ân a mapulo endo Sunnah nu Nabi, kagina su kasunguan nu mga hukuman na ganat kanu nakasulat sa dua timan banan, bilang dua a unayan a pegkandutan nu pangitaban a ka-islâmîe. Na amayka ka di matun su hukuman kanu Kitâb (Qur'ân a mapulo) na pangilayn sa kanu usto e kinapanudtol lon endo tidto e kinabpunin kanu Nabi (Sallallâhu 'alayhi wasallam). Na amengka matun luba, na kuwan den luba. Amay menem ka di bun matun su pegkandutan kanu hukuman, sa magidsan e di matun sa kanu Qur'ân na di bun matun kanu Sunnah, na siaden bantu kanduten kanu kinapangilay endo kina- ilay nu mga migkakatao sa Qur'ân endo Sunnah, taman kanu ngiyawa nu pangitaban endo su mga langkom a tumidengin. Silan banan su mga tao a kilala sa ngala a "Mujtahideen", a kilala menem su kabangilay nilan endo ka-ilay nilan sa Ingala a "Ijtihâhd"⁽¹⁰⁾. Manden ba e kinadtakena nu telo banan a pegkandutan nu pangitaban sa manden ba e kinadtutundug tudogen sa iganat pan kanu timpo nu Nabi (Sallallâhu 'alayhi wasallam) taman den sa gai a maoli. Nia pakatutulo samba na su Hadîth ni Mu'âdh bin Jabal (Radiyallâhu 'anhû), guna sekanin pedsugua nu Rasûlullâh (Sallallâhu 'alayhi wasallam) lusa Yemen, ka endonin mapamando su mga tao luba sa Qur'ân endo mga hukuman nu agama, endo makapangukom sekanin kanilan, na inidsan nu Rasûlullâh si Mu'âdh: Panon e kakukum nengka u pabila makaoma sa leka su mapakukum? Nia inisumpat ni Mu'âdh: Ikukum ko su Kitâbu Allâh. Tigo Rasûlullâh: Na amengka di nengka matun? Tigi Mu'âdh: Su Sunnatu Rasûlullâh. Tigo Rasûlullâh: Na amengka di nengka matun? Tigi Mu'âdh: Lemantek ako sa usalen ko su kapamikil ko endo diako magalang-alang sa kanu kalantek ko⁽¹¹⁾.

Ulyanu niaba a kina-ayag, na mapakay -sa lekami- e kanggay sa ma'ana nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay siakanu dalem nu pangitaban a ka-islâmîe sa nianin ma'ana na: "Nalimud a mga hukuman a nakasungo sa kanu Qur'ân, Sunnah, atawaka kinapamikal sa nialon kahanda na maumpia su mga problema a kamamanusiyay a pembuat sa kena insigida sa nianin kabpunan na su kapembunua sa ga-usal e matalem, magidsan sa kena bun mapayag na su guligaw a kausal e matalem -a sakadunya atawaka su siabo kanu ludepo dalpa- a nialon pakai-iket sabap ko kamamanusiyay, na su kawagib nu mga pembunua sa kanu kausal nilan kanu mga ukit endo lalan nu kambunua a kalinian nilan, atawaka kaparihala sa kanu mga idsinakatawan endo su mga tao a nagkedan atawaka mapakay a kagkedan sabap kanu kapembunua a ga-usal e matalem".

Dala pimbidayan nu pageletan nu pangitaban a ka-islâmîe endo su pangitaban a nu sakadunya a kamamanusiyay a inibetadu manusiya sa pantag kanu namba a bitiala, nia tabia na su pegkandutan a luba pakasungo su mga tumideng

endo mga hukuman, salakaw pan san, na su kapembaradusa siakanu pangitaban e inibetad nu tao na pagelin kadudunyay bo, na su mamba sia kanu pangitaban a ka-islâmîe na kadudunyay endo taman sa Akhirat.

Na sabap sa guna mabaloy su mga guligaw a ga-usal e matalem siya kanu ludepo dalpa sa namba e nadtulan edtulik nu sakadunya a maginged, taman sa nabaloy su mga nakalalagit sa naparihala silan sa kanu kasuguan nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay taman sa natanto sa kanu kinasukob nu protocol a ikadua kanu lagon a 1977 a nakatapid kanu Geneva convention kanu lagon a 1949, na su kasulat tanu kanu bitiala a mga nalalagit nu guligaw a gamit e matalem na nabagi sa dua ka bagiyan:

Ika-isa a bagiyan lon na: Kinaparihala kanu mga nakalalagit nu guligaw a na-usal e matalem sa sakadunya.

Ika-dua a bagiyan lon na: Kinaparihala kanu mga nakalalagit nu guligaw a ga-usal e matalem sa kena sakadunya.

Su mga nakandutanu bitiala a pamukat

- (1) 2/4 Min Mithāq al-Umam al-Muttahidah.
- (2) Ilay ka e usayanin sa: Dr. Sulaimān Abdulmagid: al-Qawā'id al-Āmirah fi al-Nidhām al-Qānoon al-Dawli, Dār al-Nahdah al-Arabiyyah, Cairo, 1979, p.324-339.
- (3) Jhon Baktey: Mabādi al-Qānoon al-Dawli al-Insāni, al-Lujnah al-Dawliyyah Li al-Salib al-Ahmar, Geneva, 1975, p.5.
- (4) Ilay ka e: Dinstejn (Y.), "Human Rights in Armed Conflict: International Humanitarian Law", Meron, by T. Legal and Policy Issue, ed: in Human Rights in International Law (Clarendon Oxford)1984, v.2, p.35. Prof. Dr. Abdul-aziz Sarhān: al-Gazwu al-Irāqī Lil-Kuwait, Cairo, 1991, p.245. Prof. Dr. Salah el-deen Āmir, Muqaddimah Ilā Dirāsāt Qānoon al-Nizā'āt al-Musallahah, Cairo, 1976, p.100.
- (5) Ilay ka e: al-Majallah al-Dawliyyah Li al-Salib al-Ahmar, No.728 March-April 1981, p.79-86.
- (6) Sia pembalingan e paganayan a kapasadan sa kanu kagkapia nu kambebetad nu mga napalian endo mga pedsakit kanu idsinakatawan nu mga kasundalwan a bagami sa matalem sa kanu lama-lama a pembunuan. Sia menem pembalingan e ika-dua a kapasadan sa kanu kagkapia nu kambebetad nu mga napalian, mga pedsakit endo mga naled kanu idsinakatawan nu mga kasundalwan a bagami sa matalem sa kanu mga kalagatan. Na su ika-telo a kapasadan na sia pembalingan sa kanu kawagib a kapagawida kanu mga nabiag sa kanu kinambunua. Na sia menem pembalingan su ika-pat a kapasadan sa kanu kaparihala kanu mga tao a sibilyan kanu timpo nu kapembunua.
- (7) Sia pembalingan su ika-isa a kapasadan sa kanu kinaparihala kanu mga nakalalagit nu guligaw a gamit e matalem sa sakadunya. Na su ika-dua na sia pembalingan sa kanu kinaparihala kanu mga nakalalagit nu guligaw a gamit e matalem sa kena sakadunya.
- (8) Sūrah al-Hujurāt, Āyah:13.
- (9) Ilay ka e: Fathī Redhwān: Min Falsafat al-Tashri'e al-Islāmī, Dār al-Kitāb al-'Arabī Li al-Tibā'ah wa al-Nashr, Cairo, 1969, p.154.
- (10) Ilay ka e: al-Imām al-Akhbar al-Rāhil, Fadhilat al-Shiekh Mahmūd Shaltūt: al-Islām 'Aqidah wa Shari'ah, Dār al-Shurooq, Tab'ah 13 (1985), Cairo, p.468-469.
- (11) Al-Imām al-Akhbar al-Rāhil, Fadhilat al-Shiekh Jādāl-Haq Alī Jādāl-Haq: al-Fiqh al-Islāmīe, murūnatuhū watattawuruhū, tab'at Majma'a al-Buhūth al-Islāmiyyah, Silsilat al-Buhūth al-Islāmiyyah, al-Kitāb al-Awwal (1410 H. 1989 M.), Cairo, p.131.

Ika-isa a bagiyon lon na:

Kinaparihala kanu mga nakalalagit nu guligaw a ga-usal e matalem sa sakadunya

Fasl a paganayan

Kinaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, siya kanu dalem nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo su pangitaban a ka-islâmie

Pangilayan a paganayan

Kinaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, siya kanu dalem nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay

Nia tangga sa kanu mga napalian, mga pedsakit na su "Mga sundalo atawaka su mga sibilyan a pakanasisita sa tabang atawaka kapedtuludo sa kanggagamutan sabap sa kanu kinakedo, dalo, di pakatana, kinadala na bagel nu lawas atawaka su akal kanu silan a tinemaligkod sa kanu galbekan a kapanibaba. Nasakop bun nu dua a katigan (mga napalian endo mga pedsakit) su mga katabuan nu kapembata, su mga bagu pembata a mga wata, metu bun su mga salakao pan a mga tao a pakanasisita sa tabang endo sambot a kapedtuludo, mana upama su mga aden diden kapitas lon a penggedamen endo su mga magingay, a tinemaligkod sa kanu galbekan a kapanibaba⁽¹⁾". Su mga pedtala sa malasay menem sa kalagatan na nia tangga sa kanilan na su "Mga sundalo atawaka su mga sibilyan a pakatala sa piliglo sa kalagatan atawaka apia endao a ig, sa sabap intu sa kanu nakasugat kanilan, endu nakasugat kanu bagedan nilan sa lagat atawaka nakasugat kanu bagedan nilan sa kawang-kawangan a kamalalasan, a silan su tinemaligkod sa kanu galbekan a kapanibaba, na mananalusan su kabilang kanilan sa mga tinemala sa malasay sa kalagatan sa kanu a kapedtabang kanilan taman den sa makasampay silan su kanu salakao a lugar sa naka-unot e nan kanu mga napasadan (conventions), '*nia maitu na su Geneva conventions a ika-pat sa kanu lagon a 1949*' atawaka su paganayan a protocol 'a nakabalundog sa kanu niaba a mga napasadan sa kanu lagon 1977', sa nianin sharat na amengka italos nilan su kapedtaligkod nilan sa kanu galbekan a kapanibaba⁽²⁾".

Su dua banan a nakasulat, na napayag lon e su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay, na bagenggay sa kanu parihala sa kanu mga napalian, mga pedsakit, endo mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, magidsan e mga sundalo atawaka mga sibilyan, sa nianin sharat na amengka minenda den silan sa kanu kanggalebek sa apia ngen a ukit a kapanibaba. Na kagina ka mambitala tanu bun sa pamakatundog ania su kaparihala a inalagan nu pangitaban nu sakadunya a

kamamanusiyay sa kanu mga sibilyan endo su mga tao a tumatana sa nakasenggay e kinambitlala lon, na sabap san na niatanu embitialan siya na natantu bu sa kanu kaparihala kanu mga sundalo a mga napalian endo mga pedsakit -sa kanu endao demon e kababa nilan kanu mga matalem- maitu bun a magedam nilan su kaparihala a inibetad nu *Geneva conventions* a ika-telo a pantag kanu mga nabiag sa kinambunua -amengka ma-ami silan nu kuntra- salakao pan kanu kaparihala a inibalundog kanilan nu dua a naopakatan, su ika-isa endo su ika-dua, maito bun su paganayan a protocol sa kanu lagon a 1977 a natantu bu kanu kaparihala sa kanu mga nakalalagit nu mga guligaw a ga-usal e matalem sa sakadunya.

Bilang langkom a tumideng na wagib "Kapagadat kanilan endu su kaparihala kanilan a apia ngin e nasunguan nilan, maito bun a wagib sa apia ngin a mga timpo, e kapagawida sa apia entayn kanilan sa kanu kamamanusiyay a kapagawida, endo maka-enggay kanilan sa endao taman e magaga endo endao taman e kangaganin a katuludo a pantag sa kanu kanggagamutan a nasisita nu katamananin. Endo wagib pan e di silan makandalabia sa apia ngin a sabap nia tabia na su sabap a kapenggagamutan ⁽³⁾", sabap san na wagib e katuganol kanilan endo katuludo kanilan, sa kena nia egka-ilya su nationality nilan, agama nilan, endo asal a tupo nilan. Na nasisita sa kanu grupo a pakakontrol kanu lama lama nu pembunuan e mapangilay silan ka endo maparihala silan sa kanu apia ngin a kapanibaba kanilan atawaka su kapagawida kanilan sa mawag, sa nia maito na inisapal e kabuno kanilan, kapakasakit kanilan, kakua kanilan sa mabiag ka endu kabayadan, atawaka makatala su apia entayn kanilan sa "apia ngina ukit a kanggagamutan a di nasisita nu katamanan nin a kagedam, endo di maka-ayon sa kanu asadanu kanggagamutan a nasisita a ipenggulalan nu grupo upama ka inggulalanin sa kanilan a mga maginged a talutop e kanilan kapendaludaya sa kanu timpo nu makapagidsanin a kanggagamutan". Endo labi-labi den a inisapal e kanggulalan sa kanu namba a mga tao -apia pan minayon bun silan- su kanggula sa kapanebped, ka-awa kanu tissues atawaka su edsukuano lawas ka intupan ka ipamula sa kanu salakaw, maito bun su kanggulalan sa kabpaganad sa kanu kanggagamutan endo kabapangagi kanilan⁽⁴⁾. Maito bun a inisapal su kapadtaday kanilan sa diden gamutan atawaka diden tiyakapan sa makadtaday den kanu kadilikado nu dalo endo su sakit. Maito bun a nataratantu, sa uman masulot kanu timpo, e makapagayun su dua ka embala a di bagayun sa kanu katelen kanu kambunua, kapangaden sa kapasadan sa di kambunua, atawaka makapa-ukit sa mga apian gen den a ukit sa nia lon tangga na ka-alat, kadsambia endo kabapalin kanu mga napalian a natagak lusa kanu lama-lama nu pembunuan atawaka salakao pan san⁽⁵⁾. Maito bun a nataratanto su kalista kanu languno mga kakilalan kanu tao a makatabang kanu kakilala kanu tao a pedsakit, napalian, naled, atawaka minatay a ganat kanu grupo a migkuntra.

Maito bun a nataratanto sa kaparihala kanu edsinakatawan nu mga lumpukan a bangamot endo su pantag sa agama a bagunot kanu mga kasundaluan

a pembunua, magidsan pan e su entuba a edsinakatawan nu mga lumpukan a bangamot na kuyog kanu mga sibilyan atawaka kuyog kanu mga sundalo, endo magidsan bun e nia nilan kapenggalebek na gagalo bu atawaka lalayon den⁽⁶⁾. Sakamaito bun a sakop nu mga lumpukan a pantag sa agama su mga matua, pari, endo salakaw pan kanilan a mga kamaman a pedtuganol kanu salakao a mga agama a nianilan galbek na su kapangusiyat, kapamitua sa pantag kanu agama, endo su kapedunay kanu mga tanda nu mga agama a salakao den sa kanu kaped a galbekan nilan -magidsan pan e su silan bantu na kuyog kanu mga sundalo atawaka kuyog kanu mga sibilyan- egkapakay bun makuyog silan sa kanu mga bagel a kasusundaloy atawaka su mga lumpukan nu kapenggagamutan, sa magidsan bun e nia nin buntal na lalayon den atawaka gagalo bu⁽⁷⁾.

Mananalusan su kaparihala kanu edsinakatawan a pagagamot a nasisita sa kanu mga tao a pakangguna kanu kanilan a galbekan. Na nia kahanda sa kanu mga silan a edsinakatawan a pagagamot a dayt a pebparihalan na "Su langon nu mga igagama endo su salakao pan a mga lumpukan, a sundalo atawaka sibilyan a napasad e kina-atul lon sa nialon kahanda na kapenggagamutan bo" mana upama su mga Hospital endo salakao pan san a mga makalagid lun a lumpukan, endo maito bun su mga center a pagugaling sa lugo, mga center endo bangagiyan sa abong a kapenggagamutan, mga buniga a banaguan sa kapenggagamutan, endo su mga pharmacy a natantu bu sa kanu niaba a lumpukan, magidsan bun e su niaba a mga lumpukan na bagalat-alat atawaka pedtatana, endo magidsan bun e lalayon atawaka gagalo bu⁽⁸⁾. Taman sa mananalusan su kaparihala sa kanu mga gamit sa bagedan sa kabagalat a kanggagamutan a natantu sa kanu ka-alit nu mga napalian, mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, endo (maito bun) su ka-alit nu edsinakatawan nu mga galbekan a kanggagamutan, su mga lumpukan a kabpagagama, su mga igagama, endo su mga tabang sa kanggagamutan a pinarihala nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay, magidan pan e su entuba a bagedan na ga -usal sa kalupan, ga-usal sa ig, atawaka ga-usal sa kawang-kawangan⁽⁹⁾.

Pangilayan a ika-dua

Kinaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga nadisgrasya sa kanu kalagatan, siya kanu dalem nu pangitaban a ka-islâmîe

Dala pan makabetad su mga tumideng a pangitaban sa kanu dalem langkom a pangitaban nu sakadunya sa pantag kanu kaparihala kanu mga napalian, mga pedsakit, mga nabig endo su salakaw pan kanilan a kalalagit nu mga guligaw a kausal e matalam nia tabia na siapan kanu oras a masiken pamon amengka isulagid su niaba a kaparihala siasa kanu pangitaban a ka-islâmîe, kagina su Islâm na endao demon e kinapayagin, na minenggay den sa parihala a talutop sa kanu mga

napalian, mga pedsakit, mga naled, endo su salakao pan kanilan a mga nalalagit nu mga kapembunua.

Su mga napalian, mga pedsakit, mga naled na nakananam den silan sa parihala u pabila ka ipayag nilan su kapag-islām nilan, kagina su Islām na inisapalin e kabuno sa kanu kuntra a inipayagin su kinapag-islāmin –magidsan bun e nianin kinapayag kanu kinapag-islāmin e timpo na kalilintad atawaka timpo na kapembunua⁽¹⁰⁾. Nia pakatutulo sa kanu niaba na su napanudtol ni Bukhārī e "Sabenal benal sa kani al-Miqdād bin 'Amr al-Kindī, a naped sa kanu nakatalabok sa kinambunua sa Badr sa tagapeda nin su Rasūlullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam), na nianin pidtalo: He Rasūlullāh, ngini kalangan nengka lon, upama ka makambalatemua ko e isa a mama a kaped kanu mga Kāfir, na nakambunua kami, na natimbasin su isa kanu lima ko sa perang (sundang), na ngin kapan ka natebpedin, na ulyanin na migkelong sa lawasa kayo, na ulyanin na midtalo sa: nag-islām ako kanu Allāh, na nginto mapakay a bunon ko he Rasūlullāh sa kanu ulyana kina-untulin lon⁽¹¹⁾, na nia inisawal nu Rasūlullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam): dika pembuno...⁽¹²⁾". Amengka di magislām su kuntra, oged na tinemalima sa maka-enggay sa natanto a kulta (Jizyah) sa nianin ganti na maparihala sekanin nu mga muslim, endo makadepensia silan sa makapadtaday kanu mga kawagib nilan endo su mga igagama nilan, endo taman sa makapandaludaya silan kanu languno ukita kandaludaya, na su Islām na pinangako nin sa kanilan su kaparihala, endo inisapalin e kabuno kanilan atawaka kapangungked kanilan, nianin tanda e namba na su napanudtoli Ahmad, Muslim, Ibnu Mājah, endo si at-Tirmizī, nakabpon kani Sulaymām bin Buraydah, nakabpon kani Ama nin, pidtalo nin: "Su Rasūlullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam) na amengka masugo semugo sa kawnutan sa kanu mga sundalo atawaka pedsangul belalakaw sa kambunua, na pangusiyatanin sa mapia sa kanu giginaway nin endo taman kanu mga tagapeda nin a mga muslim, entupan ka edtalo nin e: Embunua kanu sa lalan ko Allāh, imbunua nu su entayn a kāfir, embunua kanu, na dakano bamanegkao (kanu ghanimah), dakanu pendiang–diang sa kapasadan, dakanu magudal (kanu bangkay), dakanu bamuno sa wata a madido, amengka mambalatemua nengka su kuntra nengka a ebpon kanu mga Mushrik, na pangenggat ka silan sa kanu telo a manggula, na apia endao den luba sawalen nilan na talima kaden kanilan endo patana ka den, pangenggat ka silan sa Islām, na amengka sawalen ka nilan na talima kaden kanilan endo patana ka den, amengka di silan temalima, na pangeni ka e buwis (Jizyah), amengka sawalen ka nilan na talima kaden kanilan endo patana ka den, amengka di silan temalima, na pangeni ka ko Allāh sa tabang ka imbunua nengka silan⁽¹³⁾".

Nia makua sa kanu nan a nakasulat, na su Islām na ipedsapalin e kabuno sa kanu kuntra amengka pasabutanin sa mapayag su kapagislamin. Amay menem ka di magislam uged na napaluli su kina-umbal sa kapasadan sa kanu pageletan nu dua a grupo sa nianin ganti na kulta a inenggay kanu mga muslim sa nianin

into katagan na endo maparihala su kuntra taman sa makadsabek sekanin sa mapalalayun bun su mga kawagibin endo kandaludaya nin, na amengka metuba na naparihala su ngiyawa nin (di mapakay a bunon). Na amengka dala pedsulitan lon niabu tabia na makambunua sabap sa su kuntra na pangambus kanu mga muslim endo pedtitibaba sa kanilan, na su kambunua sa kanu mayaba na nasisita den, na su kapegkanasisita na pedtatangunot bu kanu ukulanin, na sabap samba na inisapal nu Islâm e kabuno sa kanu mga babay, mga wata, endo su salakaw pan kanilan a di makagaga embunua. Sakamaytu bun a inisapal e kadiang-diang sa kapasadan kanu kuntra, kapagudal (kanu bangkay), kapakasakit kanu mga bamendalo endo mga napalian. Nia pakatutulo sa kinasapal sa kapakasakit kanu mga bamendalo, mga napalian, mga kaled, atawaka su salakaw pan kanilan a nalalagit nu kapembunua, na su kadtalo nu Nabi (Sallallâhu 'alayhi wasallâm): "Sabenal-benal kanu Allâh na siksananin lusa gai a maoli su silan a baniksa kanu mga tao siasa dunya"⁽¹⁴⁾. Su niaba a nakasulat na langkom, sa nianin pakatutulo na su kinasapal sa kapakasakit kanu mga tao, magidsan e timpo na kalilintad atawaka timpo na kambunua, endo magidsan e mga muslim atawaka kena mga muslim. Na sabap san na inisapal -siasa Islâm- e kapakasakit sa kanu mga napalian, mga pendalo, mga pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, endo su mga di makagaga demipinsia kanu ginawa nilan sa kanu edsinakatawan nu kuntra.

Kaped pan a pakatutulo nu niya a bitiala na siasa Islâm sa nasu kadepinsia kanu mga napalian, mga bamendalo endo mga naled, na su kabuno kanilan, kapakasakit kanilan atawaka kadakudak kanu kamamanusiyay nilan na dabon kapaluli a kapianan a kasusundaloy -taman pan a su mga namba na di den silan makagaga sa kambunua- na su kapamuno kanilan, kapakasakit kanilan atawaka kadtibaba kanilan na kakuyog ento sa kapedsubla kanu nasisita, na kabilang sa kapaminasakan sa kalupan, na su kapaminasakan sa kalupan na inisapal siakano pangitaban (na Islâm) sa nakadalem kanu kadtalo nu Allâhu Ta'âlâ a:

﴿وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾⁽¹⁵⁾

"Dakano enggalebek sa kapaminasakan sa kalupan"

Amengka su Islâm na inisapalin e kabuno kanu mga babay, mga wata, mga matua, endo mga pari (mga kamaman sa kanu agama), sabap sa di silan bagamong sa kanu kambunua endo di silan kasunguwan na apia ngin a kapanibaba, na su mga napalian, mga pendalo, endo mga kangaled na kabaloy bun silan a diden makagaga sa kambunua, na diden silan kabpunan na bagel nu sundalo a luba silan pakatampil, na sabap san na kabaloy e hukuman nilan sa mana bon hukumana diden makagaga embunua a mga babay, mga wata, mga pari endo mga matua, na su kapanibaba k anilan na inisapal siakanu Islâm.

Kaped pan a pakatutulo sa di kabamakay sa kanu kapanibaba kanu mga napalian endo mga pendalo -sa kanu timpo a kumempen silan kanu ginawa nilan sa kanu mga galbekan a kapanibaba- na su pidtindegan nu Rasulullâh (Sallallâhu 'alayhi wasallam) sa kanu kasangulan nu mga tao sa Makkah kanu kinatabanin lon, ka dala pidtibaba nin sa mawag sa apia sakatao kanu tao (sa Makkah), magidsan e siakanu badan atawaka tamuk su mga igagama. Niapan maoli na nanawagan su patatawagin sa nianin pidtalo na "Dala apia entayn a edititibaba sa kanu napalian, dala manundog sa kanu entayn a minalagoy, dala mamuno sa kanu entayn a nabiag. Endo entayn e pintuanin su bengawan (nu pegkalebenanin) na nakatatana ⁽¹⁶⁾" (Di mapakay a bunon), na su namba a (pangitaban) na pakanggulalan sa langkumin su apia endao a kambunua.

Pangilayan a ika-telo

Kapadsagid sa kanu pageletan nu pangitaban a ka-Islâmie endo su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay

Dibun pakambida su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa kanu nganin a inibetadu pangitaban a ka-Islâmie sa pantag kanu kapagawida kanu mga napalian, mga pendalo endo su mga pedtala sa malasay sa kalagatan, ka su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay na tinumpungin su kadipinsiya kanilan sa amengka kinumpenin su ginawa nilan sa kanu galbekan a kapanibaba. Na nambun ba e kinatumpong a inibetadu pangitaban a ka-Islâmie sa malangkom silan nu kaparihala kanilan. Amengka su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa kanu naoli bania a timpo na inisapalin su kapanibaba sa kanu mga namba (nalabit anan) atawaka su kapakasakit kanilan, na su Islâm na inisapalin su nambun ba sa pedsiken nakasubla den 1440 lagon. Na dabun kinambida nu pangitaban a ka-Islâmie sa kanu nganin a inibetad nu pangitaban nu sakadunya a kamamanasuyay a nakabetad pantag sa kanu katuludo sa kanu kanggagamutan sa kanilan. Ka su Rasulullâh (Sallallâhu 'alayhi wasallam) na sabenal benal a inenggatin su mga Sahabatn sa kakurmat kanu mga nabiagilan, na su kakurmat na di mapaluli yatabia na amengka mapangaden su katuludo sa kanu kanggagamutan kanu mga napalian endo bamendalo, kena su natantu bu a kapakan, kapambalegkas endo kapagkaleben kanilan. Na kagina ka nawagib e katiakap kanilan sa pantag sa kanu kanggagamutan kanilan, na maytu bun a nawagib sa pangitabana Islâm su kaparihala kanu mga pedtuludo kanu kanggagamutan endo su idsinakatawan a nasisita sa kanu kanggagamutan ka endo mapaluli su niaba a kahanda, kagina amengka di masampulna su wagib nia tabia na amengka makua su enggagaysa, na su kakua kanu entuba na wagib bon. Sakamaytu bun a nakabpaliogat e kaparihala kanu mga kamaman a pedtuldo kanu agama a bamangunot kanu kasusundaloy a bagami sa matalem taman sa dipan silan mamong sa kanu kapembunua. Na su namba na mapayag e nan sa kanu kinasapal nu Nabi (Sallallâhu 'alayhi wasallam) endo su mga (Khulafâ al-Rashideen) kamal a matidto

a nakatundog sa lekanin sa kabuno kanu mga kamaman a pedtuldo kanu agama a kena bagamong kanu galbekan a kambunua. Na su namba na dala pimbidayan nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa kanu inibetadu pangitaban a ka-islâmie sa pantag kanu nan a bitiala.

Fasl a ika-dua

Kaparihala kanu mga Nabiag siakanu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islâmie

Nia madalem a pangagiyan sa kanu niaba a bitiala na telo timan a pangilayan:

Paganyan a pangilayan: Entayn silan a mga nabiag sa kinambunua siya kanu dalemu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islâmie.

Ika-dua a pangilayan: Kaparihala kanu mga nabiag siakanu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay

Ika-telo a pangilayan: Kaparihala kanu mga nabiag siakanu pangitaban a ka-Islâmie

Paganayan a pangilayan

Entayn silan a mga nabiag sa kinambunua siya kanu dalemu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islâmie

Paganay: Su kahanda kanu mga nabiag sa kinambunua siya sa kano pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay.

Aden duwa ka lumpukan ebron kanu mga tao a dumadait sa kanilan so kadtalo sa mga Nabiag sa kinambunua.

1- Paganay a lumpukan: Su silan anto a pagamong sa kapembunua sa aden atulanin endo entayn pan a makalagid sa kanilan.

Manggumaked nu pembunua sa aden atulanin (a nakatalutop sa lekanin su mga Sharat a inibetadu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay, a kaped lon su kapagadat kanu mga pangitaban endo adat-betadu kambunua) sa nialon katuntol na su pangitaban a inibetad sa kanu nabiag sa kinambunua, kanu timpo demon a itagakin su ka kapembunua sa napeges sekanin (mana upama napalian), atawaka kiog na ginawa nin (mana upama ini-betadin su matalemin).

Maitubon a ini amungo nambunba a sipat su idsinakatawan nu bagel a pedsinapang sa na atul a naka unot kanu gubelno atawaka su kamal a di pegkilalan nu dalpa antu a nakasigkem⁽¹⁷⁾.

Sabenal benal a ini-uman pan nu Geneva convention a ikatelo sa kanu lagun a 1949 so sipat o mga nabagi sa kinambunua sa niyaba:

- a) Edsinakatawan "Su mga penggula sa kabagatu sa aden atulanin a penggulanin sa magidsan e siakanu ludep atawaka lio kanu ingedilan, apia pan su entuba a ingedilan a na-agaw⁽¹⁸⁾, sa asal ka natalutop nilan su mga andang a kondisyon a nakabetad sa kanu nakasulat sa Hague kanu lagon a (1907), sa nia bantu maitu na:
  - Maaden so mga pembunua sa siya kano kababan nu kawnutan a taw a sekanin e kasaligan ko mga pagunot lon.
  - Maaden sa kanilan e tanda a pedtusan a kapakay a maka padsengaya sa apiya mawatan.
  - Panangiten nilan su sinapangilan sa buntal a mapayag.
  - Tiyakapan nilan su mga atulan endo adat-betad nu kambunua⁽¹⁹⁾.
- b) Su kapegkalben kanu mga kalupan a dapan mataban a silan banto na pagalawnilan so kapedesawpilan kano bagel no pamuno sa nianin sarat na panangit silan sa matalem sa mapayag endo pedtiyakapan nilan so mga atulan o kapembunua endo so mga adat-betad lon⁽²⁰⁾.

Namba na saben sabenal a nakasulat nu protocol a paganay a napasad lusa Geneva kano lagon a 1977 endo nakatondog kano napagayonan sa Geneva convention kano lagon a 1949 sa nia maitu na "maka ayon kanu katamanan a nakasulat kano section a ika-duwa a nadtumpokan o pageltan o niaba a nangapasadan⁽²¹⁾. Naludep o namba a kangangula a nalabit kanu nawna antu su guligaw a kausal e matalem a ibagatu nu mga madakel a tao sa kuntla nilan su kabpanibaba a kabanakop endo su kabangagaw nu salakao (a tao), endo kuntra nilan su mga atulan a mapambida-bida. Ka su entuba a penggulan nilan na kawagibu madakel a tao sa kanu kapedseggay nu ginawa nilan. Manaso nakasulat kano kapasadan nu United Nation endo so kinapasabot a pantag kanu kano atulan nu saka-dunya a natantu sa kanu kinadsasabuta a saka-dunya endo su kadtatabangay ko pageltano mga inged sa pedtuntulen su napasadanu United Nation⁽²²⁾.

2- Mga lumpokan a salakaw a pakadait sa kanilan so kabledto sa Nabiag ko kinambunua.

Makadait so kabledto sa Nabiag ko kinambunua siya kano lumpokan a salakaw ebpon kano mga taw a kena amung sa mga pabubunua, silan bantu na:

- a) Mga taw a mga sibilyan a pedtagapdasa kano pedsisinapang, nalangkom samba su pedtuganol kanu kawyagan, endo su pengalbek a mga sibilyan endo so lumpukan nu mga tegel sa balangan a kataw a pengalbek sa kanggalaw-galaw sa kano bagel a pedsisinapang, maitu bun su mga sibilyan a pedtagapda ko mga pengalbek siya sa kano liplano a epembunua, endo so mga patutudtol a pabubunua bon sa nyanin Sarat na engan silan o pedsisinapang sa mapakay a tagapda silan sa aden clearance sugot endu pegkilalan kanilan sa kapakay a makadtatangunot silan, endo engan silan sa mga I.D. a kanilan sa maka ayon kanu upaman a nakabalundog ko napagayonan sa Geneva Convention a ika-telo kanu lagon a 1949⁽²³⁾.
- b) Su idsinakatawan ko gumagalbek kanu mga lansa kaped sa kanilan su kangawnutan, so mga gumagalbek endo so mga pedtabang kanilan a mga padagang siyasa lagat, endo so mga gumagalbek siyasa kano mga liplano nu mga sibilyan a kaped kanu isa ko grupo nu guligaw a kausal e matalem a silan banto na di nilan pakanggumaked sa mapia a kabpagawida a pakayon kanu hukoman nu atulan nu inged a salakaw⁽²⁴⁾.

Ikaduwa: Su kahanda sa mga nabiag sa kinambunua siya sa agama Islām.

Ya kahanda sa kano mga nabiag sa kinambunua siyasa agama Islām na su pembunua ebpon ko mga kafir pabila ka makuwa silan o mga muslim sa mabiyag silan sa uyag-uyag silan. Ya banto pedtalon na su silan a pakagaga sa kapembunua ebpon ko mga mama endo so silan anto a minamong sa tidto siyasa kano mga galbekan a kagkuntlay sa kanu gobelno nu islām, nakaliyo ebpon kano bilangan o nabiag su mga sibilyan a mga mama endo mga nguda a di silan pagamong pembunua, saka maitobon so mga babay, mga wata endo su mga pari a entayn e dili pagamong pembunua, temondog sa ento na wagib e kapagawida ku entayn a dili pembunua endo dili pagamong siya kano mga galbekan a kagkuntlay sa kapagawiday sa kanu mga sibilyan endo dili pakaludep kanu bilangan o mga nabiag.

Kapadsagid ko pageltano agama Islām endo so pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay

Dala embidayan o pageltan o agama Islām endo so pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay kano kapagigiyamong a mga taw siya kano mga galbekan sa kambunua e silan banto su mga nabiag a wagib so kaparihalala kanilan, magidsan pan e yanin kaaden su kapembunua na pageltan a duwaka dalpa atawaka pageltana dalpa endo su lumpokan a natanto a kena manem gubelno sa amengka su timpo a kapembunua nin na sabap ko kapedsengay ko ginawa.

Pangilayan a ika-dua

Su kaparihala sa napasadan kanu mga Nabiag siyakano pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay

Pamukat

Dikena amung su Nabiag sa kinambunua sa makumpen nu bagel nu mga sundalo a entuba e nakabiag kanilan, oged na nialon pakakumpen na su bagel nu dalpa a entuba e kaunutan nu mga sundalo. Na natantu sa kanu namba a dalpa e pagadatanin su mga nabiag a nakumpen nu bagelin, endo nasisita e maka-enggay kanu mga nabiag su kaparihala endo su kapagawida a kamamanusiyay, kagina su kapegkabiag na kena kaped kanu kabpaniksa atawaka kabanuli-suli, oged na natantu bu su namba sa ukita kasapalan su nabiag sa makabetad sekanin sa diden makanggula sa makagked. Na sabap san na apia ngin e ukita kasublan su namba a kahanda na maped den sa kena den nasisita pan⁽²⁵⁾.

Nalabit sa kanu *Geneva convention a ika-telo* sa kanu lagon a 1949, pantag kanu kapagawida kanu mga nabiag sa kinambunua, sa mamba e kahanda nin a ma'ana. Sa nia maito na tinalima/inibpasad nin su kaparihala kanu mga nabiag sa endao den e kinabiag lon taman sa kanu kabukawa kanilan endo kambalingan nilan kanu pegkalebenan nilan endo dalpa nilan. Maito bun inibpasad nu pangitaban a ka-Islamie su kaparihala kanu mga nabiag sa nalawanan nin pan su endao a nakabetad kanu pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay.

Na linawagen tanu su langon nan amba sa mayaba sa pakatundog ania:

Su kaparihala a nakabetad sa kanu ludsuan nu kinabiag.

Inisapal su kabuno kanu mga nabiag -sa endao demon e kababa nin kanu matalemin endo sinemangkop kanu kuntra nin- na matantu kanu dalpa a nakabiag e kangganin su nabiag sa mga sulat a kasabenalan nu ginawa (nu nabiag), na di mapakay e ka-awa kanu mga tanda (tsapa) nu ebpangkatanin, su mga medalin endo su nasyonalidad nin. Maito bun su enggagaysa a aden alaga nin kanu ginawa atawaka tademan⁽²⁶⁾.

Wagib kano dalpa a nakabiag e paawanin su mga nabiag sa sanden sa kalengkasin sa lunin pananggiten kanu mga kampu a siya nakabetad kanu mga dalpa a mawatan sa usto e kawatanin ebpon ku dalpa a pembunuan ka endo katiyakapan so mga nabiag ebpon ku kritikal a galbekanu mga sundalo. Endo dait a makatago sa ginawa su ka-alat kanilan sa nia matutuntol na su ukita kamamanusiyay endo makatangka sa kanu kritikal a katamanan.

Kapapanawal kanu mga nabiag:

Wagib kanu nabiag e sawalenin so pamaka-idza a natanto sa apiya ngain e pangkatanin. Niaba su makapantag ko "Ngalanin a kumpleto, rangko nin ku kasosondalowi nin, tanud ko kinambata lun endo so lumelo nin siyasa kano kasondalu nin o di na so kinadtundug-tundogin".

Amaika dili manumpat kanu pamaka-idza sa lekanin na mapakay a dala makua nin ku mga katinggiyan a epagengay salkanin ku rangkonin siya sa sundalo o di na siya kano kambetadanin.

Dili kapakay kano dalpa a nakabiyag e siksarin su badan o nabiag endo su madidalemin o di na apiya ngin e embalanganin a kapameges ka endo matangit nu nabiag sa maka engay nin su mga pedsabuten sa apiya ngain e embalanganin.

So katiyakap a napasadan sa kano mga nabiag kano timpo a nabiag silan.

1- So kabenal siyasa kano kapagawida o kamamanosiyay.

Naka sulat ko section (13) ebpon ko napagayonan sa geneva ekatelo e wagib so kapagawida ko Nabiag sa kapagawida a kamamanosiyay siyasa kano langono mga oras endo siya kano mga lugal, pina engatan e apiya ngain a galbek a yanon mapagonga na kapatay no nabiag o dina kadilikadowanin so kapiyano kangolawas nin, ini haram so kaawa katedped o isa kano mga angaotanin o di na pa okitan sa kowayan sa ispirince ko kangagamotan o di na pangagi salkanin adala isogoto pedtuganol sa kangagamotan a pengalbek ko kagamot kano nabiag.

Pinadzangilan e ka ombal sa apiya ngain a okit ebpon kano mga okit a kakowa sa kasawp kano nabiag , ka maka etong sa galbekan a dala esogo no agama Islâm kagina pakasopak kano atulan o dalpa a nawpakatan ko kabenal no mga nabiag kano kinambunua endo naka sengay ebpon kano kabenal no inged a pagonotanin.

2- Su kabenal ko kapagadat ko giginaway no taw endo so pangkatanin.

Ipagedam kanu nabiag kano kinambunua siya kano languno oras endo timpo su kapagadat ku giginawai nilan endo so pangkatanilan. Katiyakapan so kina baloy nin sa sibilian sa yanin kaaden na silan na sya silan naka betad sa Nabiag silan, saya maitu na mananalusan su kangugunanam nilan sabap ko kabenal nilan a sibilian sa maka ayon ko mga atulan o dalpanilan. Dala sa kano dalpa a nakasigkem e kabetadin sa mga maka-ungen kanu kangalbekin sa mamba a mga kabenal yatabiya na endao bu e ukolan a nasisita sabap kanu kiNabiyag sa kanilan.

Wagib e ipagawida so mga babay a nangabiyag sa manabon su kapagawida a mapiya kanu mga mama, endo wagib bon e ka-engay kanilan sa pagidsan a kapagawida kanilan a makapagayon sa kanu klasian nilan siya makapantag sa kanu dili magkidil su kayaya nilan, endo kapangadenan silan sa kagkalbenan a natantu bu sa kanilan⁽²⁷⁾.

Su kabenal siya kano katiyakap ko kangugulawasan nilan endo so kangagamutan nilan.

Ini wagib nu Article a (15) ebpun kano Geneva convention a ika-telo sa wagib kano dalpa a nakasigkem e kapangadenanin su nangabiyag sa katiyakap sa kangagamutan nilan sa kano ula ula no kanggogolawasan nilan. Inipaliyugat bun o Article (29) ebpon bun ko entuba anawpakatan e wagib ko dalpa a nakasigkem e kapangaden nilan sa mga ukit a kapiyana kangugulawasan sa mapangako nin sa kalimpiyo endo kapiyana kangugulawasan siya kano mga kampo endo kasapalanin so kabpayapat no mga sakit endo so mga dalo a bangalat. Endo maaden bon sa kanilan e mga kagamitan sa kangagamotan a limpiyo, endo matanto kano mga babay e mga kagamitan a makasenggay.

Wagib e maaden siya kano mga kampo no mga nabiyag e clinic a pengagamutan a madakel lon e pegken endo gamot a makadait lon. Wagib bon e ka alat ko mga nabiyag lusa kano hospital no mga sibiliyan o di na losa kano hospital no mga sundalo siya kano ula ula a pabila ka so katamanan nilan ko kangugulawasan na wagib den e entoba.

Sa mapangako den o dalpa a nakasigkem so langono gastu sa kapagamot ko mga nabiyag, kaped den luba so mga kasangkapan a nasisita kano kangugulawasan nilan. Wagib pan e kapaukit nilan sa ka check-up nilan sa uman sawlan sa mabadeng so kangugulawasan nilan endu so kadana sakit a bangalat. Su kabenal siyasa kano kapamagidsan siya kano kapagawida.

Naka ayun sa kano Article (16) ebpon kanu Geneva convention a ika-telo na wagib kano dalpa a nakasigkem e ipagawidanin so mga nabiyag sa salilid e kapapamagidsan sa dili papedsengayan sa kano klasiyan o taw atawa ka so bangsanin atawa ka so aqedanin siyakano agama atawaka su kamal nin endo pagidzanin pan. Wagib kano dalpa a nakasigkem so kapapamagidsan taman sa kaaden o kangula no mga mga nabiyag endo so ula ula nilan na mamagidsan pan. Sa yamaitu na dili maka awa sa kapapamagidsan so katiyakap sa kano ranko sa kasusundalway. Sabensabenal a makangugunanam sa mapiya so mga nabiyag ebpon sa kano kapagawida a pinaka mapiya sabap kano katamanan o kangugulawasan nilan atawaka so mga umol nila atawaka so katawnilan ko galbek.

So kabenal nu kangulalan ko mga tanda nu kapagagama.

Inipaliyugat nu Geneva convention a ika-telo nanget kano dalpa ah nakasigkem e itabonin den siya kano mga nabiag so kandaludaya sa kangalbek nilan kano tanda no kapagagama siyasa kano libu a katiyakapan so atulan a ini betado bagel no kasundaluan , wagib salkanin e kapagadil nin sa mga lugal sa makapantag sa namba a kahanda. endo matalanged bon e ka engay kano mambomba a kabenal siyakano mga mama na agama a silan banto na napasad e nasapalan kano katabangilan ko mga nabiag. endo makasogot sa kanilan so kangulalan nilan ko tanda no agama siya kano pamageltano mga nabiag asilan banto na isabo silan sa aqeeda sa matanto so kapamagomon kanilan siya kano balang balang den a kampo endo so lompokan apengalbek sabap kano mga Nabiag sa pagidsan bon sa mga bagel endo aqeeda endo basa.

Su kabenal sa kapadtabed ko utek endo so badan.

Naka ayun sa Article (38) sa Geneva convention a ika-telo na wagib kano dalpa a nakasigkem e panguyatenin su mga Nabiag sa kangalbek sa kapadtabed sa pamikilan, kataw, kandadalayam, kandaalemet endo kagkuya-koya. Tiyakapan bo so kaliniyan o ginawa no umani isa a nabiag, engan silan sa mga lugal endo kagamitan sa entuba, magidsan pan e siyasa lodep a kampo na sundalo atawaka lusa liyo.

Kabenal siya kanu kapaguyag⁽²⁸⁾.

Nalangkom o kabenal no mga Nabiag siyasa kano kapaguyagilan so kabenal nilan ko kangkalben endo kapaguyag endo kambalegkas.

A- Kabenal sa kagkalben.

Wagib e maaden siyakano mga lugal so kagkalben no nangabiyag sa kano mga sarat a layaman endo pagidzan bon entoba a talaged kano mga sundalo a bagel no dalpa a nakasigkem sa entubun ba a dalpa. Wagib bon sa talanged bon e maaden lon e mga sarat a kapiyana lawas, endo katantuwan sa lugal e kambetadan o pedtiyakap kano mga nabiag sa makandaita nin so rangko nin ko kasusundalowan nin, endo kasengayan bon sa kano lugal so mga babay siyasa kano kampo no mga nabiag a aden mama nin endo babay a nabiag kano kinambunua.

B- Su kabenal siya kanu kapaguyag

Wagib e maaden so pegken a tumideng na maka usto kano kadakelin endo so alaganin ko pegken endo so embalanganin, endo wagib bon e engan so mga nabiag a silan banto na epedtunay nilan so galbek sa pegken a ipagoman. Sakamaitu bon awagib e ka-engay kanilan sa bilangan a makadtun a ig, endo makasengay e lugal a pegkanan, dili kapakay sa apiya ngen a mangula e tebpeden so engagaisa kano pegken nilan sa maka mana mana nengka binalasan sa panis sa kasogat silan tanan.

Wagib e kasugotan so mga nabiyag sa ukolan a mapakay e kaamong nilan ko kapagatol ko pegken nilan, kapakay e ka-usal nilan sa entoba a kahanda su pagaluganan, endo kapakay kanilan e kasugotan sa kapangumbal endo kapagadel sa pegken a kaaden siyasa kano lima nilan, endo matalanged e kapatindog sa pegkanan (mga Canteen) ko ludep o languno kampo no mga nabiyag ka endo silan makakowa sa kano nganin a nasisita nilan a pegken endo so salakaw ko nasisita a pagosalen sa uman den gay, endo wagib e dili edsubla so alaganin kanu alaga nu lusa padiyan a siyasa kano dalpa anto.

C- Kabenal ko kambalegkas

Wagib a engan so mga nabiyag sa bilangan a maka usto ebpon kano mga balegkas, mga balegkas sa ludep, mga medyas a makadsugatay sa kano ula-ula no timpo a pegkalbenan nilan. Wagib bon a kasugotan silan sa kaselob nilan ko balegkas nilan sa kasusundalaway endo tandanilan endo mga medal nilan. Amaika mataban no dalpa a nakasigkem so bilangan ebpon kano balegkas no kuntla a pagonot salkanin so mga nabiyag na wagib salkanin e katapnay nin kanilan pabila ka maldak den so balegkas nilan. Wagib pan kano dalpa a nakasigkem e tiyakapanin sa dayon so kasambi endo ka umbaya kano balegkas no mga nabiyag sa makawkit sa atulan, endo kangastuwan so entayni pengalbek ebpon sa kanilan sa balegkas a makadait ko galbekan a pengalbeken nilan.

Kawagib no mga nabiyag sa kakuntak nilan sa liyo

Kasugotan so nabiag sa kinambunua sa pagelin a kina ulogin sa nabiag atawaka siya kano ludep o limit adili sobla sa sakapadiyan eganat kano kinawma nin losa kano kampo, apiya yanin kaaden na kampo a inalatan sakamaitubon o siya kano timpo a pedsakit sekanin o di na so kina alat nin sa ped a kampo e semolat sa entoden momba losa kano mga pamilya nin sa esa ka okit , endo losa kano sentro no pegkalbenan no mga nabiag o di na so nasaligan o kapangilay kano nangabiyag endo so mga nadadag a pagonot kano commettee no dalpa sa pinambalawaga a maliga (Geneva)⁽²⁹⁾ ebpon siya kano salakaw manem alalan, sa ID a makasulagid amaika

kapakay sa pagilingan a a naped kano sa Geneva convention a ikatelo kano lagon a 1949, ka endo malmo e kapasabutin ku pamilyanin endo so pagalinin su kina biyag salkanin endo so ula-ula nu kapiyano kangugulawasanin, saka maitubon a wagib a kasugotan salkanin o dalpa a nakasigkem e kasugo sa katalima kano mga surat endo mga ID sa manaso kasogot kano Nabiag sa ka kakowanin kano pamakawma a surat labi labi den so yanin dalem na mga kawyagan atawa ka mga gamot atawa ka mga balegkas atawa ka mga news sa agama atawa ka pangagiyan.

Pangilayan a ikatelo Kaparihala kanu mga Nabiyag siya kano agama Islām

Pamukat

Nasatiman bo e kapagawida kano mga nabiyag siya sa kano mga tindeg no kamamanusiyay a inibetad no agama Islām, ayandin kapayagan na siyasa kalimo kapasinsiya kabpiya piya kaselasela kano kamamanusiyay endo kadtidto kabpapagaliyay sa kamamanusiyay. Saben sabenal a tiniyakapan o Islām so kapagawida ko kamamanusiyay siyasa kano mga nabiyag endo so kapagadat kano kabenal nilan endo so kambayabaya nilan ebon den ko kina kuwa kanilan o mga Muslim taman den ko kambalingan nilan ko mga dalpa nilan endo so mga pagali nilan.

Dili mangungotan sa mangalimbaban so mga nabiyag siya sa kano bagel no sundalo o di na ped kanu lumpukan a kasusundalway a nakabiyag sa kanilan, ogaida siya silan munot mangalinbaban ko bagel no governo no Islām o di na siyasa kano makasambi a patiyakapen sa kanilan no governo no Islām⁽³⁰⁾.

Pakapagayon sa kano ikasapulo endo duwa (12) ebon ko Geneva convention a ika-telo, na linawagan tano siyasa pakatundog aniya so kapagawida a ini sugo no agama Islām siyasa kano mga nabiyag sa kinambunua.

Kapangaden sa kagkalbenan no mga nabiyag ko kinambunua.

Dala pangaden so mga Muslim siyakano timpo no Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam) sa mga kampo no mga sundalo nilan, o di na mga walay a naka senggay a kagkalbenan no mga nabiyag sa kinambunua sa mayaba sa sagona a kambunua a nakabago, kaya kailaylon na kagina so governo no Islām na peledso pan. Ogaida natanto e saben sabenal naso mga nabiyag na kapiya e ginawa nilan siyasa kano agama Islām sabap kano kapiyano kapegkagalben nilan ko timpo a nabiyag silan sakano dalpa na ka-Islāmi. Saben sabenal a yakaaden o Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) na pambaden-badenin so mga nabiyag ko kinambunua nin siya sa kano mga muslim sa kapapegkalben sa kano mga nabiyag losa kanilan siya

kano mga walay nilan⁽³¹⁾, o di na siya silan papegkalebenen sa Masgit⁽³²⁾ taman sa dili mapopos so kiNabiag sa kanilan. Dala makasapal siya sa kano agama Islām e katanto sa kampo o di na walay a nakasenggay a kana mga nabiag, endo adenen so mga sarat a kapiyana kangugulawasan a nalabit siyasa kano Geneva convention. Ka entuba na saben sabenal so Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi wasallam) na sinugo nin so mga sahabatin ko kabpiyapiya kakurmat kano mga nabiag sa kinambunua sa Bad'r⁽³³⁾. So kabpiyapiya kano mga nabiag na dili masampolna sa kapakan bo endo kapa inem kanilan, ogaida kaadenan silan sa pegkalbenan nilan endo ka engan silan sa kano languno kabenal a kapagawida a mapiya a makadait ko manusiya a pidselasela no Allāh siyasa sa kano kitabin a mapulo, Qur-an a Mapulo. Pidtalo no Allāh:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾

{Saben-sabenal na inipulo nami so tupo ni Adam} Sa kena den ka ilay makapantag ko agamanin atawa ka so kelasianin atawa ka so nabponanin.

Kapakan kano mga nabiag.

Pabilaka ya kaaden no Geneva convention na nakasulat lon e kapakan sa kano mga nabiag sa kadakel nin endo balanganin, endo dili egkulang so pegken a pegkanen o sakatawan ko sundalo no governo a makabiyag, na saben sabenal so agama Islām a inengganin so mga nabiyag sa madakel pan sa entuba. Namba na maliwanag sa kano kinapakaid no mga Muslim pantag ko mga Nabiagilan ebpon ko mga Mushrik siya kano kinambunua sa Badr, ya nilan kaaden so mga Muslim na ipelabi nilan silan kano kapegkan komayn ko mga ginawa nilan apiyapan nasisita nilan bon o di na kaliliniyan nilan bon so pegken, entoba na paginugotilan ko kasuguan o Rasulullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam). Sabap ko sela-sela kano mga nabiyag⁽³⁴⁾. Taman sa nakatolon sa kanilan so ayatan a kadtalono Allāh:

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾

"Papegkanen nilan silan kano pangengen sa lilini nilan ko miskinan, ilo endo nabiag"⁽³⁵⁾.

Ya kaaden o Rasulullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam), na panangitan sekanin sa nabiyag na ipagenggay nin ko ped ko mga Muslim sa yanin pedtalon: "piyan piya nika⁽³⁶⁾" pedtalon pan o Nabi mambo: "So Nabilango nengka na nabiag nengka na pipiyanika so nabiag ka⁽³⁷⁾" So kabpiyapiya kano mga nabiag endo so kapakan kanilan na nalodep ko katdalono Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi

wasallam) a napanodtul ni Bukharī a nakabpon kani Abu Musa –nasawatano Allāh sekanin-, pidtalo nin pidtalo no Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam). "Bukawani naw so nabiyag, pakano so kagotem endo kakap no so pedsakit⁽³⁸⁾. Kaped sa ini sugo no Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam) so kapakan sa kagutem na langkom inamba sa nasakopin so nabiyag endo so salakaw lon.

So timpo a ya kaaden e Thumāmah bin Athāl na nabiyag sekanin o mga Muslim na ya kaaden o mga Muslim na panangitan nilan sa pegken endo gatas ebpon ko walay no Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam)⁽³⁹⁾.

Napanodtul ni Ahmad endo si Muslim nakabpon kani 'Imrān bin Hussain pidtalo nin ya kaaden o pamilya Thaqeef na tabanga no pamilya aqeel, na nakabiyag so pamilya Thaqeef sa duwakatao a mama ebpon ko mga sahabato Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam), na nakabiyag mambo so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) sa sakatao a mama ebpon ko pamilya Aqeel, initingoma lo kanu Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam) a iniketan, yanin pidtalo: hay Muhammad, nia pidtalo no Rasulullāh: ngain kangula nengka? na yanin pidtalo na ngaini sabap nin ka kinuwa ko nengka?... ya pidtalo no Nabi, na tigin kinuwako seka ka sabap ko galbekano tampil nengka a pamilya Thaqeef, uliyanin na minawa so Nabi, ginananatin so mama na tinawagin sa pidtalo nin: hay Muhammad, ya pidtalo no Nabi Muhammad ngain kangulaneng ka? Pidtalo no mama: Saki na Muslim ako. Nia pidtalo nu Nabi: O mana bo ka nianengka kinadtalo sa namba e so kamilikan nengka e ginawa nengka, na malepas ka sa maka-ungtong ka, uliyanin na minawa so Rasulullāh na tinawagin manem: hay Muhammad pibpawangan o Nabi manem sekanin tigin ngainto? Ya nin pidtalo na: Saki na kagotemako pakan ako, endo kawaw ako na painem ako. Pidtalo no Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam). Namboba e nasisita nengka na pinabayadano Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam). Sa uliyanin sa duwakataw a mama a nabiyag ebpon ko mga sahabatin⁽⁴⁰⁾. Niyaba a Hadith na tindeg sa saben sabenal na so kapakan endo kapainem sa kano nabiyag na kabenal nin, dili kapakay sa apiya ngain e katalasado nin kagina ya ma'ana na pidtalo no Nabi anto a "Nambu ba e nasisita nengka" a sagugonay na engay salka sa sagugonay bun⁽⁴¹⁾.

Kapambalegkas kano mga nabiyag.

Nawna den e kinadtalo sa saben sabenal so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) na sinugo nin so mga sahabatin sa kakormat kano nabiyag endo kabpiya piya lon, dili mabenal so kabpiya piya kano nabiyag sa padtaday nengka den sa tagaken sekanin sa kawakawas dala baleg kasin o di na kaldak den e balegkasin, ebpagoman lon pan naso agama Islām na sabenal benal a danin pakaya so kadtunganen ko mga awrat, sabap lo na yatano madtalo na sabenal benal naso kapambalegkas kano nabiyag na kabenal nin sa makangolalan sa inisogo no agama Islām.

Kabenal o kapagadat ko pangkatan o nabiag endo so kadsela-sela lon.

Tiniyakapano agama Islām so kapangadat ko Nabiag endo so kabpiya piya ko pangkatanin yanin kaliwanag into naso tiyakapin ko babay a Nabiag endo so katiyakapin ko pangkatanin ped sa intoba naso kina sapal ko ka-usal ko babay a nabiag sa onan a dipan makambata o magingay o di na onan a dipan mawma na haiden⁽⁴²⁾. Ya nin tanda intoba na so nalabit ni Tirmizie a Hadith e saben sabenal so Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam), na ini haramin so ka-usal ko babay a mga nabiag taman sa inbata nilan ko kagingay nilan. Nalabit pan ni Ahmad a Hadith saben sabenal so Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam). Pidtalo nin: Entayn e yanin kaaden na palitiala kano Allāh endo so gay a mawli na dili mangaloma ebpon ko mga nabiag a mga babay taman sa dipan mawma na gainin sa makaisa⁽⁴³⁾". Pabilaka usalen o mama so babay a pedko nataban sa kinambunua sa unan adipan mapagomon na aden lekanin a omon ko nataban banto na wagib sa lekanin e ka engay nin sa songgodan sa pagidsanin na itampong losa kano nataban banto, amaika ya kaaden o namba a mama na balazina na engolalan salkanin so hukoman a taw a midzina⁽⁴⁴⁾.

Mapayag e tadtad a tiyakapo agama Islām ko kapolo no pangkatano babay a nabiag siya kano napanodtul ni Ahmad nakabpon ko A'ishah -nasuwatano Allah sekanin- saben sabenal so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam), gunanin pamagumona so mga nabiag kano pamilya no Mustalaq na lo nakabpawang si Juwairiya bintu Hārith sa nabiag sa yalon nakakowa na si Thābit bin Qays bin Shimās o di na wata na magalinin, pibpasadanin sa pangawnen e ginawanin, na yanin ka aden ababay na mapiya, na nakatingguma ko Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam), Pidtalo nin ya Rasulullāh saki si Juwairiya bint Hārith bin Abie Dirār a datu no mga tawnin, sabenal benal a nasogat ako no batalo a kena pakapagena sa leka, nakawma ko siya sa leka sa papetabangako sa kapangawn ko sa ginawako ya pidtalo no Rasulullāh: Ngainto malilini ka sa mas mapia pan sa entoba? Pidtalonin ngain entuba ya Rasulullāh? Pidtalono Rasulullāh: Pangawnen ko seka na pangaloman ko seka, pidtalo nin: Uway Rasulullāh. Pidtalono Rasulullāh: sabenal benal na pingalbeg ko pidtalo no Juwairia na nakaliyo so tudtulan losa kano mga taw e saben sabenal so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) na pinangalumanin so Juwairia bint Hārith, na pidtalo no mga taw na mga panogangan o Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam). Na pinitasan nilan so nakapetanilan a mga nabiag, na pidtalono Juwairia saben sabenal a naka maradika sabap ko kina pangaloma salkanin o Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) e magatos ka pamilya ebpon ko tupo no Mustalaq, daden katawan ko a babay a yanin kaaden na pinaka masla e kabarakatin ko pamilya nin a kalawanin pan so Juwairia⁽⁴⁵⁾.

So katiyakap ko ka-isano pamilya (katimo nu pamilya)

Natimo so pamikiranu mga ulama sa dili kapakay a pabpitasen so ina kano watanin a manawt apiyapan kaliniyan o inabon e maituba, sabap sa aden lon e pakabinasa kano wata, kagina so ina a aden timpo a kaliliniyan bon e kabinasano watanin uliyanin sa salin so posongin sa makasendit sekanin. Yanin dalil intuba naso kinadtalo no Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam). “dili pabpitasen so ina endo so watanin”⁽⁴⁶⁾.

Amaika kasla so wata naso sabad ko mga ulama na pinakay nilan so kapabpitas o ina endo so watanin, so sabad na ini haram nilan so kapabpitas no ina endo so wata magidzan pan e masladen a nabaligan o di na wata a manawt⁽⁴⁷⁾.

Mimbida-bida silan ko limit a kaslanin, yakano sabad ko mga ulama na pitulagon o di na walo langon, so sabad manem na yanin umol na makagagaden balegkas sa isaninbo o di na makagaga magabdas sa isanin bo, kagina amaika maituba na makagagaden magoyag sa apiya makapitas den kani inanin. Aden manem pamikiran a ekatelo sa taman sa mabalig so wata. Napanodtul a nakangulalan kani Ubadah ibn as-Samit, saben sabenal so Nabi (Sallallahu 'alayhi wasallam) na pidtalo nin: “Dili pabpitasen so ina endo so watanin” aden isa midtalo sa tigin endaw taman? Pidtalo nin: Taman sa mabalig so wata mama na mawma na Haidh (lugo) su wata babay⁽⁴⁸⁾. Namba e linamigan tano a pamikiran yanin sabap na namba e tembo a talutop. kaginaso wata na sengay den ko ginawa nin o mabalig den. Sakamaito bon a dili mapakay papitassen so wata manawt ko amanin, endo so wata silan ko aponin a babay o di na aponin a mama kaginaso apo a mama na manabon ama so apo a babay na manabon ina, saka maitubon adili pabpitasen so suled a mama endo so suled a babay⁽⁴⁹⁾.

Kabenal o mga nabiyag siyasa kano kadzabotay nin ko pamilya nin endo sa mga pagalinin.

Dala isapal no agama Islām so kadsabotay no mga nabiyag losa kano pamilya nin endo so mga pagalinin sa makatakna e ginawa nilan kanilan. Kagina entoba na makapagayon sa kano Islām endo makangulalanin so kalimo endo kadsela-sela kano kamamanusiyay endo so kapia na ulawla endo so kapapagalia ko kamamanosiyay endo so salakaw pan a palangay no Islām endo so mga tendeg prinsipiyo a mapia. Ogaid na ped ko kabenal o Islām na makapangaden sa mga okit a katiyakap kano kalilintad nin siya sa kano kapadsambiya kano mga sulat endo so kapaganat lon ko pamagiltan no mga Nabiyag endo so mga pagalinilan taman sa endo dili maaden siya sa kano mga sulat nilan e yanin kabpawangan na makapayapat so secrito a ipagma ebpon kano mga sekrito no gobilno no agama Islām.

Kapadsagid sa kano pageltano agama Islām endo so pangitabanu saka- dunya a kamamanusiyay

Dala maton a bidayano agama Islām endo so pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay makapantag ko kapamakaid ko nabiag endo so kapagadat ko kamamano siyay nin, so duwa anan na tiniya kapanin so kapagawida ko kamamanusiyay ko mga nabiag, endo kapangaden ko mga ukit o kawyagnilan endo katiyakap kanilan endo so kadsabota kano mga pagalinilan, endo dili kapakasakit kanilan, endo dili ka ematay kanilan endo dili kapamaba kanilan. Niapan maoli na so agama Islām na inengganin so mga nabiag sa kapagawida a pinaka mapya ko nganin nganin a napasad o gobilno a kapagawida. Namba na mapayag a benal ko kina kormat o Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam) endo so mga sahabatin ko mga nabiag sa kinambunua sa Badr, endo so kina labi sa kanilan komen ko mga ginawano mga sahabat endo so salakaw pan san ko pinangako no agama Islām a katiyakapo agama Islām sa kanilan. Sabap samba na dili mailay e aden bidayano gubilno endo agama Islām sa makapantag sa kano mga nabiag.

Fasl a ika-telo

Katiyakap kanu mga nadadag endo mga minatay siakanu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitabanu ka-Islami

Pangagiyan tanu so nia sa dua e pangilayan lon

Ika-isa a pangilayan lon: So katiyakap kanu mga nadadag endo so mga minatay siakanu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay

Ika-dua a pangilayan lon: So katiyakap kanu mga nadadag endo so mga minatay siakanu pangitaban no ka-Islami.

Paganayan a pangilayan Katiyakap ko mga nadadag

Wagib kanu omani sakambala ebpon ko dili pamagayon sa pagelin a mapakay den sa isogoto tinpo entoba siyasa kano oras a dilipan edsobla sa mapasad so mga galbekin a kapegkontlay sa mgalbek ekapangelay kano mga taw a silan banto na nadilikaduwan o ipagokagin sabap ko kinadadagin, na wagib e kasampay ko langono importation salkanin a endaw e aden salkanin losa kano dalpanin mismo o di na siya sa makanggolalan ko dalpa a pakatuganol sa kano nangadadag a under o committee no mga dalpa siyasa red cross, o di na so mga association siyabon kodalpa siyasa red crescent, (o di na red cross) katiyakapan kano timpo a kapedsampay kano

impormation e siya maka okit ko salakaw ko committee no international red cross endu so kanga saligan nin a mga center ko kapangilay kano mga nadadag o di na kanga enggan sa kapangilay kano mga nadadag ebon sa kano namba mga impormation.

Ika-dua: katiyakap kano mga minatay.

Ini wagib kano gobelno sa dunya e kapagadat sa kano bangkay no mga taw asilan na namamatay sabap sa kano mga galbekan sa kasusundalway siya kano dalpa a kena silan ped kano pedtiyakapanin, sakamaitubon a wagib sa maitubomba so kapagadat kano mga bangkay no entayni minatay sa yanin sabap na nasakop sa kinambunua atawa ka kano kutika kina bilangu a unga no sabap sa kano kinasakop sa kanilan o di na so mga galbekan a kasusundalway. Natalanged kano dili pamagayon so kalebeng kano mga bangkay sa pagadatan endo so siya kano tanda no agama no minatay sa uman pan mapakay entuba. Endo makangulalan so kalebeng sayamaitu na mapakay a makatutulo, entoba e sabapin e matalanged ko umani embala siyakano kapelodso kano mga galbek a kakontlaya e lemiparado sa opisina sa maaden sa yanin bo galbekan na kapamelista sa kano mga lebung. Taman sa malmo e katutulolon siya sa uliyan atimpo, endo kabadeng sa entayni kigkowan sa kano mga bangkay sa apiya ngain e kaaden o nabetadano lebung endo so kapakay nin sa e alat losa dalpanin.

Wagib e dili katutong kano mga bang kay no namamatay yatabiya na aden mga sabapin a aden lakit lambay nin ko agama no minatay, o di na mga sabap sa kangugulawasan a paka peges. Siyasa timpo a kapembunua sa lagat na wagib a galbeken so ka edtug sa mga bangkay losa lagat na engulalan umani mangula siya kano lugalin sa yanin ukolan na endaw e makasogoto timpo, siyasa ula ula a e alat so bangkay losa tepad na makangulalan sa kano kokoman a natanto sabap sa kalebeng endo mga quboor a nawna den e kinalabit lon, siya manem sa kano langono mangula na wagib e katangked ko personal no taw aminatay sa pagatulen e kabetadon sa bitiyala, wagib e nasama sa kano bangkay sa isa kano duwa a tenga kano kabadeng sa lawas o minatay amaika yanin kaaden na nakadsimbol o di na mismo nataguwan lon amaika yanin kaaden na isanimbo, magidsan e ya kaaden no kinambunua na siyasa lagat o di na siyasa tepad⁽⁵²⁾.

Saben sabenal a tinangked o Protocol a paganay kano lagon a 1977⁽⁵³⁾ so kalemo no kambalingan nu nadsalupet a minatay endo so mga kasangkapanin a lekanin losa kano dalpanin, endoso katabang kano mga nabig a namamatay endo so mga gumagalbek kano mga opisina a natalanged, yanin galbekan na kapanolat kano mga qobor, sa makasampay losa kano pamelbengan ko namamatay, sa manaso kina tangkedin sa kano katiyakap kano pamelbengan endo so kalimpiyo lon sa yanin buntal na ipetalos, pina panangilanin sa kano taw a nakabetad siya kano lupanin

so kapaliyo kano nadsalupet a minatay - siyasa kano ula ula amaika yanin kaaden so entuba na importanti den abenal sa aden lakit lambay nin ko kamapiyano madakel sa ped sa entuba sa yanin katanan na siya kano mga doctor sa gamot endo yanin katanan naso kapembadenglon- ya tabiya na amaika uliyan a kasampay no dalpano minatay sa aden niyatin a kapaliyo kano bangkay endo ka engay sa kapaliwanag sa kano nabetanin sa yanin bon niyat na epembalingan bon so kapelebeng lon.

Ika-dua a pangilayan lon

So katiyakap kanu mga nadadag endo so mga minatay siakanu pangitaban no ka-Islami.

Paganay: katiyakap ko mga nadadag

Dili katon siya kano agama Islām e makasapal ebpon ko kapamagengaya sa mga sabot ko pamageltano pamagokag makapantag ko mga taw a mga dadag. Kagina so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) na pingalbekin so kapangingedzanin makapantag ko mga sundalo nin sa kano uliyano kinambunua sa ohod, ka endo nin kasabutan o entayn e uyag uyag endo entayn e minatay endo entayn e napaliyan, saben sabenal a midtindeg so Nabi Muhammad (Sallallahu 'alayhi wasallam) ko giginawainin ko hadapan o bangkay ni bapanin a Hamzah pibpaliyugatanin so mga sahabatin sa kapangilalanin ko mga sahabat a nakakadalpa kano kanpembunua ka endo kasabutan o ngain e nangula ko umani isa sa kanilan⁽⁵⁴⁾. Pingalbek o Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) siya kano lugal a nasisita sa ipayag endo inisugo no agama Islām. Wagib ko kawnotan a muslim e mgalbekin e kasabotin ko kangula no umani sakataw ebpon ko zakatawan o mga sundalo nin. Taman sa apiya makapagengaya pan sa impormasyon sa kano kuntla sa personal o di na siya makangolalan sa ikatelo a grupo a dala pedtampilanin ka dala into makabinasa nin, ogaida ya makabinasa naso dili kangalbek sa kasabot sa kano kangula no sundalo nin. Taman pan sa so kuntla na munot pan sa kano kitabon no gobilno no Islām kanu langono impormasyon a makasabap ko saka tawan ko sundalo no agama Islām a makadadalpa. Galbekenin e kapangilay nin kanilan siyasa kano kalopanin, dala makasapal sa galbekenin gobilno no agama Islām so kapangilay nin ko sundalonin endo so sakatawan ko tawnin, kapakay e masampolna nin entoba sa yanin odzadan na so kapagawida ko pagidzanin, kagina aden non e guna siya kano duwakambala sa dala kagkaidan sa kanilan duwa.

Ika-dua: Katiyakap ko minatay.

Pedtiyakapano agama Islām siyakano minatay su martabatin apiyapan yanin kaaden na ped ko mga kuntla, saben sabenal a inisapalo Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam). So kapagudal ko minatay, saben sabenal pinanodtul ni Ahmad

endo si Ibni Majah, nakabpon kani Safwan a watani 'Assal na pidtalo nin: Sinugo kami no Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) siyasa kano isa a kinambunua na pidtalo nin: "Lalakaw kano sa ingala no Allāh, bono nao su entayni pegkafir ko Allāh, dakano magudal, dakano magakal, endo dakano mamuno sa wata⁽⁵⁵⁾. So agama Islām na iniharam nin so kapagudal sa kano mga bangkay no mga kuntra taman sa apiyapan pagudalan nilan so mga bangkay no nabuno ko mga Muslim. Siyasa kano kinambuwa sa Uhod na nabuno ko mga Muslim na nempolo endo pat (64) ebpon ko mga Ansār (mga taw sa Madina) na nem ka taw (6) manem ebpon ko mga Muhajireen (mga taw sa Makkah) ped sa kanilan si Hamza a bapa no Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam), pinagudalan silan o mga Mushrik, inebuwan nilan so mga tiyan o mga sahaba a nanga Shaheed endo pinanebped nilan so mga sangolan o mga sahaba endo pinagodalan nilan sa pinaka mawag akapagudal sa minatay. Ya pidtalo no mga Muslim ko timpo a kinailay nilan ko entuba a kinapakaid kanilan amaika tabangan tano no Allah sa pantag sa kanilan na umanan tanopan e kinapakaidilan salkitano endo pagudalan silan sa kapagudal a dala pagidsan a kinapagudal a isa bo ebpon ko mga Arab. Midtendeg so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) losa kani Hamza na saben sabenal na inabis nilan su ngilong, tinepedan nilan sa sangulan endo inopakilan so tiyanin, kinuwa ni Hind a wata babay ni 'Utbah a kaluma ni Abie Sufyan e satebped ebpon ko pusongen na inamegin. Guna ma- ilay no Nabi (Sallallahu 'alayhi wasallam) si Hamza na pidtalo nin: Edsapako kano kapulo no Allāh sa upama ka saki engano Allāh sa bahagiyan sa makataban na pagudalan ko mambo so pito polo kataw kanilan sa entoba e sambi nengka. Na initulono Allah so kadtalo nin sa tigin:

﴿وَأَنْ عَاقِبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنَّ صَبْرَكُمْ هُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿٥٥﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَلٰىٰتٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٥٦﴾﴾

(Amaika mamokaid kano na pa mokaidino silan sa mana bon so pagidzan o kina pamokaidilan salkano, na amaika makatigkel kano manem na yalabi a pinaka mapiya kano mga matigkel. Tigkel ka ya Muhammad, ka dala kano katigkel ka yabiyana palityiyala sa Allāh daka kalido sa ginawa sa pantag sa kanilan endo dika pagadena so ginawa nengka sa kasimpitan ka sa kagilek ka sa kano e pamongkaidilan salka⁽⁵⁶⁾. Ya pidtalo no Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) na: Sabar ako endo kumpenin ko so nganin a kakahanda ko endo migkapara sekanin ko kina zapanin⁽⁵⁷⁾.

Saben sabenal a enokitan o namakasambi ko Nabi Muhammad Sallallahu 'alayhi wasallam aya ipembedto kanilan na mga kholafa orashidon kano namba a okit o kamamanosiyay, saben sabenal a pidatalo no Ali a -nasawatano Allah sekanin- sakano uliyano kina betay selakanin e Ibni Muljim pakano sekanin painemo endo pipiyano e kabiag lon, amaika mawiyag akopan, na saki e kigkuwan ko lugo ko lilan ko sekanin o amaika magkahanda ko, aden anto yako magkahanda na pabayaden ko, amaika matay ako na bonono sekanin na dino magodali⁽⁵⁸⁾.

Wagib e kabpipiya kano mga bangkay no namamatay a kuntla siya kano kalupano mga muslim, kagina so minatay na manusiya siyasa kano langono mga mangula saben sabenal na inipulo agama Islām sa diden pagilain so agama nin, entoba e sabapin e wagib so kalebeng ko mga bangkay no kuntla endo katiyakapan abenal so kamamanusiyay no minatay a nalabit, taman sa mapakay a kuwan a tindeg. Saben sabenal a napanudtoli al-Dāra-Qutnie, nakabpon kani 'Omar a watano Abdullah a watano Ya'alā a watano Murrah al-Thaqafie nakabpon kani ama nin pidtalo nin nakineg ko si Ya'alā a wata ni Murrah a pidtalo nin: Nakalalakaw ako sa nadtagapeda ko so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) sa kena nakaisa bo na dala ko sekanin melay a nakasagad sa bangkay na manusiya nia tabia na inisugo nin e kalebeng lon, sa dinin den e pagidza o Muslim atawa ka kafir⁽⁵⁹⁾. Napagayonan sa kano inombal a pangitaban sa gineva e wagib ko umani sambala a dili pagayon e matangked so kalebeng ko bangkay no namamatay a siyasa lekanin tampal. Dala maton a tindeg sa simapal epon sa kadtabanga sa kano kuntla siyasa kano kakilala ko namamatay endo kadtangit kanilan losa dalpanilan endo so kalebeng sa kanilan, namba e kadtalo no mga Ulama no mga Ibādiyyah⁽⁶⁰⁾.

Kapadsagid sa kano pageltano agama Islām endo so pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay

Nailay tano so kina haram o agama Islām kano kapagodal ko mga bangkay no mga kontra, namba na mapayag gaid epon ko kina haram kinasapal o agama Islām sa kapagodal, nakapagayon ko kinasapal o kitabano manusiya siyasa sa donya ko kapagodal ko mga bangkay no mga taw a namamatay siya kano dalpa a dikena silan katiyakapan kano timpo a kepembunua sa sinapang o di na sabpa ko kapanakop sa kambunua, ya tidto na so mga mas'ala makapantag kano kalebeng ko mga bangkay endo so kadtangit lon losa kano dalpanin endo so kalemo no kasampay no kawnotan o dalpano minatay endo so pagalinin losa kano lebengen a nakasolat kano atulan no kapenda dalpa na dili pakambalwaga sa kano atulano agama Islām a entoba e tontolen o duwa kambala dili pagayon. Nia tumideng a pegkamalan nu dalpa a Muslim sa kanu mayaba, na su pinggula nu Nabi (Sallallahu 'alayhi wasallam) sa kanu bitiala a kabelebeng endo su di kapagodal. Pantag sa kanu salakaw san a dala natantu a tindeg sa Qur'an atawaka Sunnah, na su ngiyawa (pangitaban) nu Shari'ah, su langkom a tumidengin taman kanu mga kahanda nin, na maluweg e kadtalo sa kapamakay lon, ken abo matag kamakay lon ka su kapegkanasisita lon endo kapaginuntulan lon sa dibon makalio kanu langkom a kapianan endo salilid a kapagawida. Na kagina ka su Geneva convention na pinangimbenal nu mga dalpa a Muslim, na su katuntol lon na mabaloy a maka-wagib sa entuba e pangitaban, kagina su nakabetad luba na pakapagayon kanu tumideng nu kamamanusiyay a entuba e initingguma nu Islām.

Fasl a Ika-pat
Katiyakap kano mga sibilian endo so idsinakatawan siya kanu pangitaban nu saka-dunya a kamamanusiyay endo su pangitaban a ka-Islāmi

Makatinggoma e kapangagi sa niaba a Fasl sa dua e pangilayan lun.

Paganay lon: Katiyakap ko sibilian siyasa kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay, endo so pangibatan a ka-Islāmi

Niaba na duwa ka embalangan e nan.

Ikaisa: Katiyakap kano sibilian siyasa kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay.

Ikaduwa: Katiyakap kano sibilian siyasa kano pangitaban a ka-Islāmi.

Ikaduwa pangilayan lon: Katiyakap kano edsinakatawan sia kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islāmi.

Paganayan a pangilayan:
Katiyakap ko mga taw a pendalpa kano inged siyakano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islāmie.

Paganayan a dayt a katawan:

Katiyakap kano sibilian siyasa kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay.

Inisugo nu atulano gobelno no kamamanusiyay kano dili pamagayon e kapazengaya ko pageltano mga taw a pendalpa ko inged endo so mga taw a pembunua⁽⁶¹⁾. Nasakop ko kina bedto sa pendalpa kano inged so langono taw a pegkalben ko dalpa. Sabap sa ento na nasakop so mga taw a sibilian a pendalpa ko mga region o mga inged a pembuno endo so mga sibilian a pendalpa siyasa kano mga lupa a nataban. Sabap sa ento na ya pedtalon a sibilian na langona taw a dili penbunua, amaika aden so kanduwa-duwa makapantag sa ya kaaden o taw na sibilian o di na sundalo ya siyaden makuyog sa sibilian⁽⁶²⁾. Makawma e niyaba kapedtiyakap lusa kano mga taw a pagamong silan siyasa kano mga galbekan a kapangegay sa tabang endo mga taw a mga patutudtol, endo so zakatawan ko kasangkapan a pedsabek kano inged⁽⁶³⁾.

Daludaya so mga sibilian endo so mga taw a sibilian sa katiyakap sa kanilan sa langkom kano makagkaid a unga no mga galbekano sundalo a pedsabek o di na pagatak ko dili kapagayon siyasa kano apiya ngain a dalpa pagatak, ped sa entoba so dalpa no isakano dili pagayon endo siya nakabetad kano pagokagan, magidzan pan e siya sa kalopan, kalagatan o di na kawang kawangan. Di kapakay a maaden so entoba a mga taw sa maatak silan. Saka maitubon a wagib e kadsabek kanilan ko kapangatak a mawag a kasogatin so mga kahanda no mga sundalo endo so mga sibilian o di naso sakatawan ko mga sibilyan a tumatana sa diden papedzengayan⁽⁶⁴⁾.

Wagib e kapagadat sa kano mga taw a tumatana endo so kapagawida sa kanilan sa kapagawida na kamamanusiyay sa diden papedsenggayan sa siya maka udsad sa kano embalangan o taw, palas, katupowan, aqeeda palitiya, so pamikiran o kapolitika (kakamal) atawaka salakaw pan san ebpon ko mga pamikiran, o di na so natampongan a mga taw o di na so kapaginged atawaka so kakawasan atawaka so pimbatan ko taw, atawa ka apiya ngain a kangula a salakaw atawa ka siya maka udsad sa apiya nganin a mga salakaw pan a bagilayan sa kanu kinambetad nu taw⁽⁶⁵⁾. Wagib siyasa kano langono mangula so kapagadat ko mga mapayag a mga taw kanilan endo so mga mapulo kanilan e pangkatanin endo so mga kabenal nilan ko pamiliya nilan. Endo so mga tindegilan ko agama endo so kapengalbek nilan lon, endo so mga adatilan endo so mga adat betadilan. Epagawida silan siya kano langono mga oras endo langono mga lugar sa kapagawida a kamamanusiyay, dili kapakay e kangalbek sa apiya ngain a galbek ebpon ko mga galbek a kapangagaw atawa ka kapamagakal o di na kasawp sa kanilan endo so mga tamokilan a kamilikanilan⁽⁶⁶⁾.

Wagib ko dalpa a nakasakop e pangaden nan nilan sa mga sibilian siyakano kalupan a nasakopilan langon so nasisita ko kapedtangen nilan ebpon ko kandadalpa nilan endo kawyagilan, kambalegkas nilan, kaigan nilan, gamot nilan endo so nasisita nilan siyasa kano kasimba nilan⁽⁶⁷⁾. Sakamaitobon a wagib so kangolalan ko mga galbekan sa kadtambang sa yanin palas na sibilian a dala pedtampilan nin endo diliden padsesengayan sa dala katalimbotin kanu mga dumadalpa a sibilyan siasa kano dalpa a pagunot ko bagel o nakasakop ko isa kano dili pamagayon, salakaw ko mga dalpa a nataban pabila ka dinilan engan sa mga tabang siyasa kano uyag-uyag nilan ebpon kano kagkalben endo ka balegkas kawyag endo kaiganilan, endo so mga kasangkapan ko kangagamutan endo so salakaw a nasisita nilan⁽⁶⁸⁾.

Wagib so kapakadakel ko katiyakap ko kangagamotan siya kano mga taw a pegkalben a tumatana ko inged, endo wagib bon sa yanin palas na matanto sa maaden so kanga palian endo pamendalo endoso dili pamakagaga endo so mga babay a mga magingay endo so mga wata a bago inimbata endo so aden mga sadilin sa siya makabetad sa tiyakap a matalanged bo⁽⁶⁹⁾.

Wagib ko dili pamagayon e kangalbek nilan sa kapakalmo sa kalimod kano mga biyag a namaka pipitas sa ongano dili kapamagayon sa ka osalan sa kadsinapang sa ya kahandalon na mabago so kagkontakalon endo so kalimod so kanilan amaika masolot. Omani saka grupo na panguyatanin sa sipat a taratanto bo e kanggalbeko mga umpongan a kamamanusiyay a belantek penggalbek kano niyaba a galbek sa yanin sarat na talimanin e kanggalbekin kano entuba endo makangolalanin so mga dait a katawan a makapantag ko kalilintad⁽⁷⁰⁾. Wagib e kasugot kano langono mga taw a pendalpa siyasa kano kalupan o isa kano duwakambala a dili pagayon o di na siyasa kano kalupan a nataban o entuba a lumpokan sa makangay nin so mga personal a tudtulan losa kano zakatawan o mga pamilya nilan sa apiya endaw silan matabo endo apiya endaw nilan mabalak so tudtulan⁽⁷¹⁾.

Inenggan sa alaga no pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay sa linunsanan nin su labi a katiyakap kano babae endo wata sa timpo a guligaw a penggumataleman, sabenal-benal a pimbagelan no pedtanding sa kano kapegkawyag endo so kapaginged sa ya maitu na pinangni ebpon sa kano umpongan o United Nation so kadzuliman nilan sa kasolot a ka-umbal sa pasabot makapantag sa katiyakap kano babae endo so wata siyasa kano ula ula a malangkas o di na siya kano timpo no kapembunua, sabap sa entuba na nakaliyo sa tidto so namba a pasabot sa nakabpon kano umpongan o United Nation siyasa kano pitsa ika-14 sa December 1974.

Sakamaitubon a tinuganol no pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay su kaparihala kano salakaw a mga taw a pendalpa siyasa kano dalpa no isa kano dili pagayon. Ka engan so salakaw a mga taw sa kawagib sa kaawanilan ko dalpa siyasa kano timpo den a kaludso no kambunua o di na siyasa kano timpo pan a pelalakaw pan so kambunua, wagib e kapaganat kanilan siyasa kano ula ula a nasogotan silan siyasa kano timpo a makadait sa malilintad endo mapiya so lawas dala sakit endo so kawyagan.

Ikaduwa: Katiyakap kano sibilian siyasa kano pangitaban a ka-Islāmi.

Siyasa kanu pangitaban nu ka-Islāmi, na di mapakay a paamungen sa mga galbekan a kasusundaloy, nia tabia na su mga tao a pakagaga sa kambunua a silan bantu na natantu silan endo nadtulan sa entu bo ba e galbekanilan. Nia nin ma'ana na so mga sibilian a dumadalpa a kena silan inadil sa kambunua, kena nilan penggalbeken, endo kena silan kaped sa kanu bagitong lon endo pebplanu lon, na di silan makaamung sa makuyog kanu mga pabubunua, na sabap san na dili mapakay a bunon silan. Na nia ka-ilay nu kadakelan kanu mga migkakatao na di mapakay a bunon su salakaw kanu pabubunua⁽⁷²⁾. Nianin tanda e nan na su kadtalo nu Allāhu Ta'ālā:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾

"Imbunua no sa lalan sa Allāh so silan a ipembunua kanu nilan, endo da kanu banibaba ka su Allāh na dinin Kalinian e mga matibaba⁽⁷³⁾".

Saben-sabenal a inisapal o Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi wasallam) e kabuno ko mga babay, mga wata, mga mama a pedtiyakap ko agama a simengay den ebpon ko mga taw endo so mga matuwa den. So mga nakasulat a tindeg pantag sa entuba na madakel, kaped sa entuba naso pinanudtoli Ahmad, si Muslim, Ibn Mājah endo si al-Tirmizie, nakabpon kani Sulayman ibn Buraydah, nakabpon kani Amanin, saben-sabenal so Rasulullāh (Sallallahu 'alayhi wasallam) pidtalo nin: "Bonuwa kano sa lalan sa Allāh, imbunua nao so entayni Kafir, imbunua kano, dakano mamanegekao, dakano magakal dakano magudal, dino mamuno so mga wata bagopan inimbata⁽⁷⁴⁾. Pidtalo bon o Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi wasallam) sa napanudtol e Abie Dāwūd, nakabpon kani Anas -a nasuwatano Allāh sekanin... "Dino mamuno so mga tuwa a daden kagaganin, dino mamuno so wata a manawt⁽⁷⁵⁾".

Pidtalo bon o Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi wasallam) sa napanudtol ni Ibnu Abbās "... Dino pamunua so mga wata endo so kigkowan ko mga simban⁽⁷⁶⁾". Pidtalo pan o Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi wasallam) a napanudtol nu mga kigkuwan sa kitab a Sunan ya tabiya na si an-Nas'ie, nakabpon kani Ibn 'Umar -nasowatano Allāh silan duwa- saben-sabenal a pidtalo nin: "Aden natun a babay a binuno siya kano kaped ko kinambunua no Nabi Muhammad (Sallallāhu 'alayhi wasallam) na inisapal no Rasulullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam) so kapamono ko mga babay endo mga wata⁽⁷⁷⁾".

Mapayag gaid so kina sapal sa kabuno sa namba mga taw na kena yanilan ka aden na disilan pakagaga sa kambunua a galbek ogaida kagina disilan pagigiyamong sa kapembunua, ebpon luba na sabenal-benal so kabuno ko entayn a mabuno ebpon ko silan anto siya kano kambunua no mga Muslim na yanin kaaden na sabap ko kina pagigiyamongen siya kano galbekan a kakuntla sa kano mga Muslim.

Amaika ya kaaden o pamakagaga na siyakano kambunua na disilan bunon amaika di silan mamong ko kambunua. Dibon silan galbek sa apiya ngan a galbek a kapanibaba sa kano mga muslim, na saben sabenal a pinaka unanpan adili mapakay siya kano timpo ya maitu na so pedsakit a diden pakabpalin sabap ko sakitin a lalayun den manaso paralyze, leprous endo so mga pagidsanin. Saka maitubon so kababal endo kabuneg a silan banto a dili pamakagaga sa kambunua⁽⁷⁸⁾.

Mapayag gaid sa namba a bitiala nalabit e saben-sabenal a dili kapakay so kanggulalan sa kano mga galbekan a kasusundaloway lusa kano mga taw a

pegkalben ko inged a tumatana a silan bantu na di silan pagigiyamong siakano mga galbekan a kasusundaluway. Labi labipan siya kano mga babay, mga wata, mga mama a pedtuganol sa agama, mga matuwa endo so mga pedsakit.

Sakamaito bon a pidzagikel o agama Islām so katimo nin ko pamilya , sa ya ka- ilay nu mga migkakatao na dili kapakay so kapabpitas o pageltan no ina endo so wata o di naso pageletano ama endo watanin, o di naso pageletano wata endo so tuwa nin a mama endo tuwa nin a babay, dibon kapakay a pabpitasen so duwa a edsuled a mama o di na duwa a edsuled a babay, dibon kapakay a pabpitasen so langono papagaliya a haram salkanin manaso babo a tampal ki amanin endo watano lusodin sa tiyan, endo so babo a tampal ki inani silan ko wata no tebpedin sa pused a babay⁽⁷⁹⁾.

Sakamaito bon a saben-sabenal so agama Islām na tinuganolin so kaparihala kano babay ebpon kanu ngain a galbeg o di na kadtalo a mabinasa su martabatin endo su kapulo nin, saben sabenal so Islām na papegkoladenin so limo nin sabap ko babay a magingay endo papedsoso sa wata magidzan pan e Muslim atawaka kena Muslim, saka maito bon a tinuganol no agama Islām para sa kanu mga sibilian so kagkalben, kauyag, kambalegkas endo katiyakap ko kapiyana kangogolawasan sa dili edzakit.

Kapadsagid ko pageltano agama Islām endo so pangitabanu saka- dunya a kamamanusiyay

Ini haram no agama Islām so kapamono kano mga babay, mga wata, mga matuwa, mga mama a pedtuganol sa agama, mga pengalbek endo so salakaw pan sa kanilan a dili pagigiyamong siasa kano mga galbekan a kasusundaluway, sakamaito bon a tiniyakapan o agama Islām so mga kawagib no pamedsakit endo so mga napaliyan ebpon ko mga taw a tumatana mga sibilian labi labipan so aden mga sadilin. Saka maito bon a tinuganol so martabat no babay endo inengganin sa katiyakap a taratanto bo a makasalig lon so katiyakap ko mga wata endo so kinabaloy nin a Ina. Saka maitubon a iniharam no agama Islām so kabpipitas kano pamilya sa ya maito na pabpitasen so wata manawt silan kano inanin, so amanin, so losodin sa tiyan a mama, losodin sa tiyan a babay, so tuwa nin a mama o di na so tuwa nin a babay. Sakamaito bon a pedtiyakapano agama Islām so mga kawagibu mga sibilian siyasa kano katiyakap ko kawyag endo so kangagamutan endo so kagkaleben endo salakaw pan. Into bon ba e mga kawagib a inayunan bon no pangitabanu saka-
dunya a kamamanusiyay, ebpon loba na dala maton a bidayano agama Islām endo so pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay.

Ikaduwa pangilayan

Katiyakap kano edsinakatawan sia kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo siakanu pangitaban a ka-Islāmi

Ika-isa: Kaparihala kano idsinakatawan kano sibilian siya kano pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay

Ya kahanda sa edsinakatawan kano sibilian naso dili pakabilang sa kandano sundalo na sekanin so langono mga taw galbekano kasosondaloway, so dili katanto sa tidto so pakabinasanin sa langon odi na sabad o di na ka pegka angganin o di na kapegkowanin lon sa katingiyan o sundalo a benal.

Gunaso ya kaaden o pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay e yanin kahanda naso katiyakap ko sibilian a tomatana endo so kasela selanin kanilan endo kapagawida kanilan sa kapgawida na kamamanusiyay na saben sabenal na dili kapakay so kapakagotem ko mga sibilian a tomatana sa mana okit ebpon ko mga okit o kambunua⁽⁸⁰⁾, magidsan pan e yanin ka aden entuba na yalon kahanda na e kapebpeges sa kano kapagukag o dina yanin madtanget na kaawanu mga sibilian ebpon kano mga dalpa nilan. Ebpon loba panangilan so ka-atak o di naso kabinasa atawa kaso kapalin endo kaawa na katagan su mga engagaisa atawaka mga gamit a dimasulot a madala sa kano kawyag kano embalanganin⁽⁸¹⁾, endo so kanga sabpet sa kapamola endo so mga binatang, endo so mga kalupan a pamulanan a kasabpetan sa kawyagan endo ka osal sa kapedtuganol sa ayam, endo mga kasangkapan kano kapaginem, endo so kapadtabel ko mga pagukitan u ig endo so salakaw pan san a nasisita a benal siyasa kano uyag uyago mga sibilyan a tomatana, endo dili kapakay a mabaloy so namba a sinakatawan endo mga kagamitan sa mombal a kasangkapan a endenda⁽⁸²⁾.

Ikaduwa: Kaparihala ko idsinakatawan kano sibilian siya kano agama Islām.

Saben sabenal so kabinasa kano kalupan a pamolanan endo kasabpetan sa kawyagan endo pagayaman sa binatang endo so kawyagan endoso salakw pan san a importanti gaid kano uyag uyago sibilian a tumatana na dili kapakay amaika dala katananin a importanti sa kasusondaloway, kagina so kabinasa sa namba a mga engagaisa a mapayag sa dalabon ka importanti nin magidsan pan e yalon kahanda na papenguteman so mga sibilian a tumatana sa endo silan maka awa kano dalpa nilan endo so pegkalbenan nilan na naka nakabilang sa isa a embalangan o kandadalemet endo kapaminasa kan siyasa liwaw na lupa, saben sabenal a ini sapal no Allāh so kapaminasakan sa yamaitu na pidtalo nin:

﴿وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾

⟨Dakano pelalakaw siya kano liwaw no lupa sa paminasakan kano⟩⁽⁸³⁾ So kapaminasakan na sipat adili kaliniyan no Allāho Ta'ālā, sabenal benal a pinadsipat sa kano mga Munafiq e namba siyasa kano kadtalono Allāh

﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾

⟨Pabila ka temaligkod na lemalakaw siyasa sa liwaw na lupa sa maminasakan ko dalemin endo dalatanin so benday apamulan endo so mga muliataw naso Allāh na dinin kaliniyan so kapaminasa⟩⁽⁸⁴⁾. Saben sabenal a pinanodtulo Allāh e sabenal benal so Munafiq na dala pagitungen yatabiyana paminasakan siyasa liwaw na lupa endo kabinasa nin ko benday a lugal na pagetuwana pinamula endo mga unga endo mga mulitaaw, entuwanto na kakowayan sa kano mga binatang a diden makatindeg su uyag-uyago mga tao nia tabia na siaba. So Allāh na dinin kaliniyan so namba a sipat endo so kabpunan nu entoba a sipat⁽⁸⁵⁾.

Sabenal benal a nakatinguma so panotoma no Abubakr al-Siddiq -nasowatano Allah sekanin- sa lo nakawma sa kano Yazeed a watano Abie Sufyan sa mapayag e kinasapal sa kano kapaminasa endo so kapangeba, nakabpon kani Yahya a wata ni Saeed, sabenal-benal so Abubakr al-Siddiq a nasowatano Allāh- napapait sa sundalo losa Sham, ginemanat sa pelalakaw sa tagapeda so Yazeed bin Abie Sufyan, ya kaaden e Yazeed na datu kawnotan o dalpa, pidtalono Abubakr al-Siddiq saben-sabenal saki na panotoman ko seka sakano sapulo timan sa dika galbeka, daka mangematay sa babay, wata, dakabon mangematay sa matuwa a pembongawn den, daka manebpad sa kayo a pagunga, daka mangeba sa walay, daka banumbali sa kambing endo onta yatabiya na pegken bo, daka banutong sa kayo kulma, daka mapageled sa ig, daka mamagena, endo daka katalaw sa malagoy ka⁽⁸⁶⁾.

Kapadsagid ko pageltano pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay endo su agama Islām

Nagayon so pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay silan sa kano pangitabanu ka-Islām siyasa kano kina Haram ko kapangeba endo kandalat endo kapaminasa sa kano sakatawan ko sibiliyan atumatana sa pagelin a liponget ko kontla, o di na endo makasundol kano sibilian sa ka awa nilan ko mga dalpanilan.

Su kaparihala kano mga posaka endo so mga lugal a pedsimban siyasa kano pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay:

Saben-sabenal a pinarihala no pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay su engagaisa a posaka endo so mga lugal a pedsimban sa naka bilang sa paka uman sa kano ngiyawano mga sibiliyan. Su mga (*Spiritual Cultural Heritage*) na kanu mga tao e nan, kena bu matag kanilan ka kanu languno minggungala sa manusia. Su natala nu niaba a enggagaisa a kinapaminasa lon kanu timpo nu ika-dua a kinambunua (2nd world war) sa nialon nangungked na su mga sundalo na NAZI (Germany), na nakagaga e *United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO) sa makabetad sa pangitaban a naopakatan sa maparihala su mga igagama a pangangadaten. Na inayunan nu *Hague Diplomatic Conference* sa kanu ika-14 sa May lagon a 1954. Su *Geneva diplomatic Conference* na nanawag pantag sa kanu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay, sa nianin tinawag na su mga dalpa sa nia maitu na mamong silang kanu entuba a kapasadan amengka dapan silan makaamong⁽⁸⁷⁾, na inisalta nin kanunamba su Article siakanu paganayan a protocol sa parihalan su mga gamit a pangangadaten endo su mga lugar a pedsimban. Na inisapal nu niaba a Article su kanggula sa apia ngin a galbek a supak kanu entu ba "Pusaka a katudtulan, mga galbekan a nalugatan endo su lugar a pedsimban a su entuba na tanda sa kanu pusaka a pangangadaten endo ngiawa nu maginged". Sakamaitu bun a inisapalin so "kagamit sa kanu mayaba a enggagaisa sa kauman kanu bamikalan a kapembunua" atawaka baloyn a lugal a ataken su kapendenda", sakamaito bun a binagelin su katago sa ginawa kanu mga pangitabanu Hague convention kanu lagon a 1954, endo su mga pangitaban a napasadan nu mga salakaw pan a mga dalpa a lakit-lambay kanu niaba a bitiala.

Su kaparihala kano mga posaka endo so mga lugal a pedsimban siyasa kano pangitabanu ka-Islami:

Dili kapakay -siyasa kano pangitabanu ka-Islami so kangalbek sa apiya ngaina galbek a kakuntlay sa makambalanin so namba a engagaisa atawaka usalenin siyasa kano kapakategel sa kambunua atawaka umbalenin a lugal a e atakin sa kadenda, kagina so kagebanin na kakuyog sa kaped sa kano kapaminasakan a inisapal no agama Islām sa manaso nalabit a nawna.

Saka maito bon a saben-sabenal so panutumano Abubakr al-Siddiq kani Yazeed bin Abie Sufyān na nadalem lon: "... daka mangeba sa walay (building)". So kadtalo sa walay building na malangkomin so niyaba a sakatawan endo so salakaw lon pan. Yapan temundog luba na so kapanibaba kano namba a mga engagaisa na inisapal no agama Islām, dala maaden siyasa kano kina panaban o agama Islām so kapaminasa endo kapangeba ogaida yanin kaaden na kambalay endo kapatindog sa mga walay. Yanin tanda entoba naso dalpa Egypt na diden kapinda taman saguna na pegkakilinianin bon so mga tanda padza no mga tupo no Fir'awn endo mga

Qibtiyyah. Manden ba e nabpalas nu apia endao a dalpa a naludepan nu Islām endo su mga Muslim. Saben-sabenal a tinagako Abu 'Ubaidah bin al Jarrāh so mga simban losa kano mga kigkowan lon guna mataban so dalpa Shām⁽⁸⁸⁾.

Kapadsagid ko pageltano agama Islām endo so pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay

Nagayon sa magidsan so pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay endo su pangitaban nu ka-Islāmi sa kaparihala ko edsinakatawan kano mga sibiliyan, sa nabilang ento sa nasisita kano kaparihala kano mga sibiliyan endo kapeden entu. Salakao pan san, na saben-sabenal naso kaparihala kano engagaisa kano sibilian na nambalay sa kano entudemomba kutika sa kelung kano kapiyanan o maginged endo so kakawasan nilan endo so kawarisan o kamamanosiyay endo so adatin sa kano kapagagama endo so kanu ngiyawa nin. Na su kabinasa kanu entuba a mga igagama endo pusaka, na kabilang sa makuyog kanu kanggalebek sa dala guna nin, endo kapaminasakan sa liwaw na lupa a inisapal nu Islām. Endo makadtangkaya -ged- sia kanu pagitong a usto a samba nakatindeg su tumideng nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay. Na nia temundog san, na dala maton tanu a pimbidayan nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay silan kanu pangitaban a ka-Islāmi.

Su mga nakandutan u bitiala a ika-isa a bagiyon:

- (1) Mulhaq 8 "A" 1st Geneva Protocol, lagon 1997.
- (2) Article 8 "B", 1st Geneva Protocol, lagon 1977.
- (3) Mulhaq 10, 1st Protocol, lagon 1977.
- (4) Mulhaq 11, magidsan bun a Protocol.
- (5) Mulhaq 15, 1st Geneva convention, lagon 1949, Mulhaq 18, sa kanu ika-dua a napagayunan.
- (6) Mulhaq 8 (C), 1st Protocol, lagon 1977.
- (7) Mulhaq 8 (D) sa magidsan bon a Protocol.
- (8) Mulhaq 8 (E), 1st Protocol, lagon 1977.
- (9) Mulhaq 9 (F) sa magidsan bon a Protocol.
- (10) Ilay ka su niaba a bitiala sa: Al-Kharāj, li Abi Yūsuf, Tab'ah 4, (1392H), al-Matba'ah as-Salafiyah, wamaktabatuhā, Cairo, p.209, al-Amwāl Li Abi 'Ubaid, Tahqeeq wa Ta'leeq Muhammad Khaleel Harras. Maktabat al-Kulayyāt al-Azhariyyah, Cairo (1398H, -1969M) p.157-162. Hāshiyat al-Dusūqī wal-Sharh al-Kabeer, v.2 (1353H. 1934M), Matba'ah Azhariyyah, Egypt p.176. Mughni al-Muhtāj, Li Muhammad al-Sharbīni al-Khateeb 'Alā Matn al-Mīnhāj li-al-Nawawī v.4 (1352H-1933M), Maktabah wa Matba'ah Mustafā al-Halabī, Cairo, 221. Al-Mughni li-ibni Qudāmah v.10, Print Supervise by: Muhammad Rasheed Ridā, Tab'ah Ulā, Matba'ah al-Manār, Egypt (1348H), p.391, 396, 401. Naylul-Awtār lil-Shawkāni, v.7, Maktabah Dār al-Turāth, Matba'ah 'Uthmāniyyah, Cairo, 1357H, p. 239, 248, 249, Subulus-Salām lil-San'āni, Tahqeeq: Ibrāheem 'Asr, v.4, Dārul-Hadith, Cairo, 1979M, p.1356-1357, Fathul-Bāri li-Ibni Hajar al-Asqalāni, v.6, Takhreej, Tasheeh, Tahqeeq Muhibbudeen al-Khateeb, Numbered, Ahadīth Muhammad Fuād Abul-Bāqi, Tab'ah 'Ulā (1407H, 1986M), Dār Rayyān lil-Turāth, Cairo p.94, 176. Bulug-Almarām li-Ibni Hajar, Dār al-Turāth, Bierut, 1987, p. 236. Shiekh Muhammad Abū Zuhrah, Nazariyyatul al-Harb fi Islām, Tab'at al-Majlis al-A'alā lil-Shuūn al-Islāmiyyah, Silsilat Dirāsāt Fil-Islām, al-'Adad 5, (1380H-1961), Mulhaq 1, p. 15-16, walidātīl Faqeeh, al-Alāqāt al-Dawliah fil-Islām, the same sourse, nakasagad a source, p.103-106, Muhammad al-Shadiq 'Afifīe, al-Mujtamah al-Islāmī wal-alāqāt al-Dawliah fil-Islām Maktabah al-Khanique. Cairo, 1980 p. 280. Shiekh Sayyid Sabik, Fiqh al-Sunnah lun, mujallad 3, dala lagon nin, maktabat Dāru al-Turāth, Cairo p.60, Ibrāheem Abdulhameed, Al-Qānoon al-Dawli Fil-Islam, muqārīn kanu pangibatan, Cairo p.60, Mudhakirāt written in typewriter. Litalabat al-Dirāsāt al-Ulya, Kulliyatu Shai'ah wal-Qānoon, Azhar University. p.199-201. Abu Lubabah Husain, al-Islam wa al-Harb, p.1 (1399H-1979M), Manshurāt Dar al-Liwa li al-Nashr wa al-Tawzi, Riyadh, p.92. Abu al-A'la al-Mawdudi, Shari'ah al-Islam fi al-Jihad wa al-'Alaqt al-Dawliyyah, Tab'ah 2, (1406H-1985M) Dar al-Sahwah li al-Nashr, Cairo, p.173-174, Abdulwahab Kalziyah, al-Shar' al-Dawli fi 'Ahd al-Rasul, Dar al-'Ilm li al-Malayeen, Beirut, 1984, p.32. Isma'il Ibraheem Abu Shari'ah, Nazariyah al-Harb fi al-Shari'ah al-Islamiyyah, Risalah Doctorah, Kulliyah al-Shari'ah wa al-Qanoon, Azhar University, (1397-1977), p.532, Wahbah al-Zuhayli, 'Athar al-Harb fi al-Fiqh al-Islami, Dar al-Fikr, Damascus, 1962M, p.453-455, al-Shaykh Abdulwahab Khallaf, al-Siyasah al-Shar'iyyah aw Nizam al-Dawlah al-Islamiyyah, Dar al-Ansar, Cairo, 1397H-1977, p.89.

- (11) Nianin ma'ana na: Ulyana kinapagislamīn.
- (12) Sahih al-Bukhari, v.5, p.18
- (13) Naylul-Awtār lil-Shawkānī, v.7, p. 230. Subulus-Salām v.4, p.1399, Bulugh al-Maram, li Ibnī Hajar, p.236-237.
- (14) Riyadh al-Saliheen min Kalam Sayyid al-Mursaleen, li al-Imam Muhiddin Abi Zakariyya Yahya bin Sharaf al-Nawawi, Mu'assassah al-Kutub al-Thaqafiyyah, Bierut, Tab'ah Ula 1405H-1985M, p.484, al-Amwal li Abi 'Ubaid, p.59.
- (15) Surah al-Baqarah, Ayah No. (60)
- (16) al-Amwal li Abi 'Ubaid, p.157.
- (17) Al-Ittifaqiyyah 3, Mulhaq, 4/3 No. 1.
- (18) Paraghrap 2, Article (4), No.1, Geneva Convention 3, lagon a 1949.
- (19) Mulhaq 1, Hague convention 1907, Nauna a source, p.21.
- (20) Al-Ittifaqiyyah 3, Mulhaq 4/6 No. 1.
- (21) Mulhaq1/3, Protocol 1, lagon 1977.
- (22) Mulhaq1/4, Protocol 1, lagon 1977.
- (23) Mulhaq4/4, Ittifaqiyyah 3, lagon 1949.
- (24) Mulhaq4/5, Ittifaqiyyah 3, lagon 1949.
- (25) Judgment of the International Military Tribunal for the Trial of German, 48, p.6964, cmd 1946 (Major War Criminals, Nuremberg.
- (26) Mulhaq18/2, Ittifaqiyyah 3, lagon 1949.
- (27) Mulhaq14, Ittifaqiyyah 3, lagon 1949.
- (28) Ilay ka e mga: Article 25-28, Geneva Convention 3, lagon 1949.
- (29) Mulhaq123, Ittifaqiyyah 3, lagon 1949.
- (30) Mughni al-Muhtāj, v.4, p.227-228. Al-Ahkam al-Sultaniyyah li al-Mawardi, p.167. al-Mughni li Ibnī Qudamah, v.4, p.407. Al-Kharāj, li Abi Yūsuf, p.212. Al-Mabsutt li al-Sarakhsi, v.10, p.64.
- (31) Ilay ka e: Tafsir al-Baydhawi, v.2, p.372.
- (32) Naylul-Awtār lil-Shawkānī, v.7, p. 301-303.
- (33) Tafsir Ibnī Kathir, v.4, p.455.
- (34) Tafsir Ibnī Kathir, v.4, p.454-455, Ahkam al-Qur'an li Ibn al-'Arabi, v.4, p.1898.
- (35) Surah al-Insan, Ayah no. (8).
- (36) Ilay ka e: Tafsir al-Baydhawi, v.2, p.372.
- (37) Ilay ka e nauna den a source.
- (38) Fath al-Bari, v.6, p.193.
- (39) Naylul-Awtār lil-Shawkānī, v.7, p.303.
- (40) Ilay ka e nauna den a source, p.307.
- (41) Magidsan bun a source, magidsan bun a bitiala.
- (42) Subulus-Salām v.4, p.1359, Mughni al-Muhtāj, v.4, p.229.
- (43) Subulus-Salam v.4, p.1359, al-Radd 'ala Siyar al-Awza'i, li Abi Yūsuf, p.54.
- (44) Al-Radd 'ala Siyar al-Awza'i, p.49-50.
- (45) Naylul-Awtar, v.8, p.467-468.
- (46) Al-Mughni li Ibnī Qudamah, v.10, p.467-468.

- (47) Magidsan bun a source, p.469.
- (48) Magidsan bun a source, magidsan bun a bitiala.
- (49) Magidsan bun a source, p.467-470.
- (50) Mulhaq33, (1,3) Protocol 1, lagon 1977.
- (51) Mulhaq34/1, magidsan bun a Protocol.
- (52) Mulhaq17, Ittifaqiyyah 1, lagon 1949, Mulhaq10, Ittifaqiyyah 2, Mulhaq120, Ittifaqiyyah 3, Mulhaq129, Ittifaqiyyah 4.
- (53) Mulhaq34.
- (54) Prof. PhD. Ibrāheem Abdulhameed, nauna den a source, p.206.
- (55) Naylul-Awtar, v.7, p248. Subulus-Salam v.4, p.1339.
- (56) Surah al-Nahl, Ayah no. (126-127).
- (57) Asbab al-Nuzul li al-Naysaburi, p.214-215, Asbab al-Nuzul li al-Suyutti, p.163-164. Ahkam al-Qur'an li Ibnī al-Arabi, v.3, p.1190, Tafsir ibni Kathir, v.2, p.592.
- (58) Al-Umm, li al-Shafi'i, v.4, p.136. Musnad al-Shafi'i, p.313.
- (59) Sunan al-Dar Qutni, v.2, p.473.
- (60) Sharh al-Nay, v.10, p.415.
- (61) Mulhaq48, Protocol 1, lagon 1977.
- (62) Mulhaq50, magidsan bun a Protocol.
- (63) Articles 61-67, 76, 79 magidsan bun a Protocol
- (64) Articles 49, 51 magidsan bun a Protocol.
- (65) Mulhaq27, Geneva Convention 4, lagon 1949, Mulhaq 75/1, Protocol 1977.
- (66) Mulhaq33, Geneva Convention 4.
- (67) Mulhaq55/1, Geneva Convention 4.
- (68) Mulhaq 70/1 Protocol 1, lagon 1977.
- (69) Mulhaq 8 (A), magidsan bun a Protocol, Mulhaq14, Mulhaq16/1, Ittifaqiyyah 4.
- (70) Mulhaq26, Ittifaqiyyah 4, Mulhaq 74, Protocol 1.
- (71) Mulhaq25, Ittifaqiyyah 4.
- (72) Hāshiyat al-Dusūqi 'Ala-Sharh al-Kabeer, v.2 p.176-177. Al-Ahkam al-Sultaniyyah li al-Mawardi, p.50-51, 170-171. Mughni al-Muhtāj, v.4, p.222. Al-Mughni wa al-Sharh al-Kabir, v.10, p.400. Al-Mabsutt li al-Sarakhsi, v.10, p.5, 29. Al-Siyar al-Kabir, p.135. Al-Kharāj, li Abi Yūsof, p.211-212.
- (73) Surah al-Baqarah, Ayah (190).
- (74) Bulug-Almarām li-Ibni Hajar, p. 236-237. Naylul-Awtār lil-Shawkānī, v.7, p.230. Subulus-Salām v.4, p.1339.
- (75) Naylul-Awtar, v.7, p.246.
- (76) Naylul-Awtar, v.7, p.246-247.
- (77) Fathul-Bārī, v.6, p172.
- (78) Hāshiyat al-Dusūqi 'Ala-Sharh al-Kabeer, v.2 p.176.
- (79) Al-Mughni wa al-Sharh al-Kabir, v.10, p.176.
- (80) Mulhaq54/1, Protocol 1, lagon 1977.
- (81) Mulhaq54/2, magidsan bun a Protocol.

- (82) Mulhaq54/4, magidsan bun a Protocol.
- (83) Surah al-Baqarah, Ayah (60).
- (84) Surah al-Baqarah, Ayah (205).
- (85) Tafsir Ibni Kathir, v.1, p.246-247.
- (86) Al-Muwatta' li al-Imam Malik, p.360. Naylul-Awtar, v.7, p.249. al-Risalah al-Khalidah, Abdulrahman 'Azzam, 1964, p.110, 113.
- (87) Su namba a kinapangenggat na nakabetad siakanu nawpakatan a no. 20 (D-4), Al-Mulhaq sa kanu inipayag a sa kanu Geneva diplomatic conference a natantu bu kanu pangitabanu sakadunya a kamamanusiyay (Ilay ka e: Watha-iq al-Rasmiyyah li al-Mu'tamar, v.1. p.218).
- (88) Al-Kharāj, li Abi Yūsof, p.148-149.

Ika duwa a bengawan

**Parihala kano mga kalalagit kabinasa nu guligaw a penggumatalman
kano ludep o isa a inged**

Pamukat endo kapedsiasiap

Su kambitala sa kano kalalagit nu guligaw sya kano ludep o isa a dalpa na pakanasisita sa mambitala muna o ngin e pedtalon a kitaban nu mga inged atag sa kamamanusiyay e ipenggulalan kano entoba a mga guligaw, endo ngin e sakopin a kanggulalanan lon, sya sa kitaban a inibtad endo sya sa Shariah Islamiyah. Sabap lo na su nya a pangagi na maumbal a dua ka sepi:

Ika-isa a sepian: Ngin e kitaban nu mga inged sa kamamanusiyay a ipenggulalan sa kano mga guligaw kano ludep o isa a inged, endo ngin e sakopin a kanggulalanan lon.

Ika-dua a sepian: Ngin e nadalem kano kamamanusiyay a parihala e makanggay kano mga kalalagit nu guligaw kano ludep nu isa a inged/dalpa.

Ika-isa a sepian:

Ngin e kitaban nu mga inged sa kamamanusiyay a inibtad a ipenggulalan sa kano mga guligaw kano ludep o isa a inged, endo ngin e sakopin a kanggulalanan lon.

Nya anto pedtalon a kitaban nu mga inged sa kamamanusiyay a inibtad a ipenggulalan sa kano mga guligaw kano ludep o isa a inged, na su nadalem a mga atulan a nadtampungan sya kano ika telo a madda napagayunan sa Geneve kano lagon a 1949, endo su nakauman lon a ika dua kano lagon a 1977.

Tinantu nu madda a (1/1) kano ika dua a nakauman kano napamgayunan sa Geneve kano lagon a 1949 su libu nu kanggulalanan lon sa nya nin bitiala na sya kon makanggulalan sa kano langon nu guligaw a penggumataleman atagin na dala maludep kano madda a ika isa kano nakauman a ika isa (atag sa kano kangalalagit kabinasa nu mga guligaw kano pageltaan nu dua atawa ka madakel pan a dalpa), salta na sya penggulimbo su ento a guligaw (kano ludep o isa a inged) kano lugal nu isa kano mga namagayon a mga dalpa, kano pageltaan nu bagel nin endo mga bagel a minitas atawa ka lumpokan a naatol a aden bagel in endo aden uluan nin endo sya skanin penggalbek kano isa libu sa kagaga nin sa kamilikan nin su ento a lugal sa makagaga skanin mapanggalbek sa tantara sa mananalos endo naatol, na makanggualan su nan a nakauman "protocol"; ugayd na su ika dua a faqra kano

ento a nakauman 'lahak' pidtalo nin e di makanggulalan su nya sya sa kano mga guligaw endo taklama kano ludep no isa a dalpa endo mga kapendilimbula endo kapaminasakan a pakasalta endo mga mamakalagid lon a manggula a di bon penggausa sa guligaw a penggumataleman.

Pegk'lungan nu ikadua a nakauman (Mulhaq) su langon no taw a galalagit sabap kano guligaw a penggumatalman kano ludep o isa a inged sa maituba sa nangalabit anto (mana su natanto no ika isa anto a madda) sa di papembidayaan⁽¹⁾, sa maitubon ba sa mga guligaw anto kano pageltaan nu idsika dalpa.

Tinalanged nu hukuman nu ika dua a nakauman su di kasagulang o isa a inged a kanggula lo kano ludepin su guligaw. Sa nakabtad lon e di gapakay a maumbal a sabapan su hukuman nin sa kanggigiyamung sa kano ludep o isa a inged ibpon sa liw, sa magidsan e kanggigiyamung kano pageltaan nu ento a dalpa sa liw atawa ludep⁽²⁾. Sakamaito bon a di gapakay a sabapan su mga hukuman nin sa madsembil su kamal nu isa a inged endo su galbekan nin a ka tuganol nin kano kalilintad endo su kitab o inged endo kaklung sa kaisaisa nu inged endo kasajahatra nu lupa nin, sa maukit sa pangitaban⁽³⁾.

Apiya embida su pamakapagantaga sa guligaw sa ludep a isa a inged endo su guligaw sa pageltaan nu mga inged na su pangitaban a inibtad no ika dua a nakauman atag sa kaparihala kano mga kangalalagit nu mga guligaw kano ludep o isa a inged. na salindaw nu banay a atulan nu kitaban nu mga dalpa a ipenggulalan sya kanu penggumatalman a guligaw kanu pamageltaan nu mga inged⁽⁴⁾.

Ngini e sya sa Shariah atag kano kasabnalan nu kitaban nu mga dalpa a kamamanusiyay a pakanggulalan kano penggumatalman a guligaw.

Nya anto pedtalon a kana Shariah sa kano kitaban nu mga dalpa a kamamanusiyay a pakanggulalan kano penggumatalman a guligaw na su mga ayatan atawa hadith atawa mga ijthad atag sa kapamakaid kano kaparihala a kamamanusiyay kano mga kangalalagit kano ento ba a mga guligaw.

Pakanggulalan su ento ba mga hukuman sya kano di bagayun a pembunuai kano ludep o isa a inged, sa nya binedtuan nu mga fuqaha nu Shariah na kapembunu kano mga dalwaka endo su mga pliw sa kano kamal, silan baanto su mga taw a pedsulang sa kano kaunutan (imam) endo pedsenggay silan sa nya nilan bagunutan na mazhab a inumbal nilan. Su mga khawarij manem na silan na (ahlu bagyi) mga dalwaka a nalabit sa tudtulan nu Islam ugayd na silan su sinemulang kano Ali Bin Abi Talib (su ika pat kano mga namegkamal a namakatidtu kano ulian nu Rasulullah Sallallahu 'alayhi wasallam), sinulang nilan kano ulian nu kinatalima nin (su Ali Bin Abi Talib) sa makukum silan kanu (Muawiya Bin Abi Sufyan), lo silan mindilimudan

sa lugal a bedtun sa Harura, taman sa nabedtuan silan sa Haruriyah (taga Harura), aden nanggula a pimbawagan nu kaped kanilan su Ali Bin Abi Talib kanu timpo a pegkutba skanin kanu mimbalin sa nya nilan pidtalo na "da hukuman ya tabya na kano Allaho Taala" ya inisumpan nu Ali Bin Abi Talib kanilan na "Bitiala a bantag ugayd na yalon tangga na batil". Makua nu salkami tigu Ali su telo timan: Di nami skano sapalan sa kaludep no sa Masjit sa katadem nu kano Allaho Taala lo, di nami skano edtibaban sa kambunua, di nami skano edsingiten kano Fai (ganima a da kambunuai) taman sa sya kano pawn salkami⁽⁵⁾.

Nabilang den su istilah anto a "bagye" a tatap e kapenggami nu mga fuqaha nu Shariah sa yanin pakatutulo na su kapembunua baanto sya kano ludep o isa a inged atagin a pedsangkang su isa a lumpukan nu maginged sa atuan nin su kamal nu (Ahlul-adl) sa imbunua nilan say a nilan tindeg na kanilan su kawagib taman sa yanila tuntot na silan e dayt a maka kamal⁽⁶⁾, yanin maana na su mga bugat anya na mga taw a mga muslim bon endo aden bagel nilan sa imbunua nilan su kamal kano inged sa yanilan tindeg na silan e pakabenal, taman sa tuntot nilan e kaawa kano nakabtad a kamal salta na usalan nilan sa bagel a makadtabang kanilan kano kasampay nilan kano kahanda nilan. Sabap lo na dikna matag bo mga bantay e ma-usal no kamal sa sangkang kano kabinsaan nilan sa mana mga kasangul sa mga pamerally, ka makasisita sa bagel a talanged sa malipalado sa mapia, Kagina nakasampay silan sa maya ba a kinagkabagel endo kinaanden a matalem sa taman sa aden kanilan a kaunutan endo aden kamemesan nilan a lugal.

Kapadsagid sa Shariah endo su Kitaban (d'mon)

Di bon embidaya e kasabut sa guligaw anto (atawa kapembunuai) anto a penggumataleman sya kano ludep o isa a inged sa kailay na Shariah lon endo kitaban no dunya a inibtad a kamamanusiyay sa mayto ba sa kasabut lon anto a ya pembunua na su bagel no kamal kano inged sa yanin kambala na bagel a lumpukan na mga a naumpong a aden atulan nin. Sabap sa su pakambalai na tubon bas a magidsan sa sya sa Shariah atawa ka sya sa pangitaban matag. Apya nya pan ipembedtu nu mga fuqaha nu Shariah e mga bugat atawa ka khawarij, sabap sa ento a kinabedtu na dili nin maunga e makambaidaya silan sa sya sa kanu tabiyatu kapembunuai sa sya skanin sa kanu libu nu isa a inged, sa nya apas nu pegkamal kanu inged na maparihala nin su nizam atawa ka atulan endo su kadaludaya nin sa aden lekanin a kibil kano inged. Atawa ka maka atag kano kawagib o mga silan anto a pedsupak kano kamal sya kano inged. Yabu anto mimbidaya na su nabpunan nu mga atulan a minatul kano kaparihala kano maginged, kagina sya sa Shariah na yanin nabpunan na su Quran endo su Sunnah nu Rasulullah Sallallahu 'alayhi wasallam endo su ijtihad. Na sya sa kitaban nu mga inged atag sa kamamanusiyay na sya ibpon sa kanu mga nalayaman endo su mga napamagayunan a nabpalamayan nu mga inged.

Ika dua a fasl

Su kasukob nu parihala a kamamanusiyay
Kano mga kangalalagit nu kapembunuai sya sa kano libu nu isa a inged.

Kuan tanu kanu kapangagi tanu sa parihala anya a kamamanusiyay kano mga kangalalagit nu kapembunuai a penggumataleman sya kanu libu nu isa a inged sa dua ka pangilayan:

Pangilayan a ika isa: Parihala kano mga pamamgatu

Pangilayan a ika dua: Parihala kano mga maginged

Pangilayan a paganay

Parihala kano Pamamgatu

Naludep nu parihala kano mga pamamgatu su parihala anto a natalanged kano mga nabiyag, mga napalian, mga pamendalu, endu su mga nangakagem sa lagat endu su mga namamatay, pangagian tanu e uman e isa sa mga ento sa makasenggay a tuntot.

Paganay a Tuntot :

Parihala kano mga nabiyag

Paganayan: Parihala kano mga nabiyag sya sa kanu kitaban a kamamanusiyay nu mga dalpa

Dala malabit sa kano kadua a nakatambil kanu lagon a 1977 a nakauman kano napamagayunan sa Geneve kano lagon a 1949 atag sa kano kapembubunuai a penggumataleman sya kanu ludep o isa a inged – da malabit lon e edtalon a mga nabiyag. Apya nalabit kano ika lima a madda e mga kawagib endo kapia na kapagawida a tatap a ipagenggay nu pangitaban nu mga dalpa sa kano mga nangabiyag, na nya inusal nu nametad kano ento a kitaban na edtalon a "mga taw a nalibuan su kanilan a kandaludaya". Ya kaantap a sabapin na tinggapas nu mga dalpa a minetad kanu ento a kitaban e pinananggilan nilan e kausal sa basa a "nangabiyag" ka asal makanggulalan nu ento a inged e kapanganopin kano pamamgatu nandu su mga pamedsulang na mayka su masigkem na masumalia masugat a kasu endo sya makukum sa kano kitaban nu inged anto a nakasakop lon⁽⁷⁾.

Aden mga kawagib endu kandaludaya nu mga nangabiyag – sya sa kapembunuai a penggumataleman kanu ludep o isa a inged – sa da bun maka bida

kanu mga kawagib nu kangabiyag sa guligaw kanu pageltaan nu mga idsikadalpa. Sa nakabetad sya kanu kadua a protocol su nya a mga kawagib endo kandaludaya sa nya nin kangapantekan na wagib e kapagadatan su ginawa nilan, su kayayaan nilan, su kapagagama nilan, endu su katindeg nilan kanu mga galbekan nilan sa kanu mga galbekan kanu kapagagama nilan. Endu wagib e kapagawida sa kanilan sa langon na oras sa kapagawida a kamamanusiyay sa dili makambibida bida. Endu inisapal e kasugo sa di uyagen su isa sa kanilan (m 4). Endu wagib e kapagadat endu kaparihala endu kanggamut kanu mga napalian, su pamendalu, endu su kaatul sa makanggagamut silan sa endawi nasisita nilan. Endu wagib pan e kanggan silan sa kanu masisita nilan a makan endo mainum sa mamagidsan bun sa kanu mga awam a taw lu kanu entu a dalpa. Kapakay pan kanilan e makaenggay kanilan e tabang sa magidsan e edsinakatawan atawa ka langon nilan.

Sa makanggulalan nilan su galbekan nilan sa kasimba nilan sya sa kanu kanilan a agama. Makanggay endo makatalima silan sa mga sulat endo mga card. Salta na maatul su kabilanggo kano mga babay sa di makadsimbul kano mga mama, endo ya makatuganol lon na babay bon. Katabya menem su mga babay endo mama nu isa bu a pamilya sa kapakay bun e makadtampong silan sa kagkalbenan. Manasisita e di maka ubay su bilanggoan anto kano masiken sa pembunuan. Manasisita bon e makaalat su bilanggoan amyka maubay na kapiligluan silan sabap kano kapembunuai, amay mambu ka su kapagalat anto kanilan na maanden lon e sajahatra. Sya manem kano kabukawa kanilan na nasisita e manggula e kabtad sa ukrit a matalanged i di silan kagkaidan⁽⁸⁾.

Ika-dua: Mga kawagib nu mga nabiyag sya sa Shariah Islamiya.

Ya tindeg u kadadakelan kanu mga migkakataw sa Islam na di kapakay e kabuno sa nabiyag kano mga binedtuan anto sa "bugat". Ugayd na ligkenen d'mon silan sa gagalu nu kapembunua. Su di lon anto kapembuno na yanin sabap na naawaden su kapegkagkaid nin anto sabap sa nasigkem skanin nu kamal (ahlul adl), nasisita kano naka sigkem lon e maparihala nin su kamamanusiyay a kadaludaya nin endo su maratabat nin, di bun kapakay a tampusenin su napalian sa kanilan⁽⁹⁾. Lawan pan lo na su kamamanusiyay a maratabat a ipagenggay nu Islam kano isa a manusia apya ngin pan e agama nin atawa tupo nin – salakaw pan kanu kadsusuled sa Islam, atagin a pakatambed kanu maginged sya kanu ngiyawa nilan, na ipebpaliwgin e kanggan sa pegken, balegkas, tawal, endo pegkalbenan endo salakaw pan a kasisita nu kapaguyag endo uyaguyag nu mga nabiyag sya sa kanu guligaw sa ludep o isa a inged, sa entoba e sabapin na kagina langon silan na mga muslim. Sabap sa Islam anya na pagenggan nin sa mga kawagib s sakakayo (Mushrik) sa langon na mga kawagib endo kandaludaya sa maituden ba sa nangalabit anto sya sa kanu guligaw sa pageletan nu mga dalpa na mas dayt pan a pagenggan nin sa kanu mga entoba a mga kawagib su mga pakambala nin a pagidsanin bon sya kanu mga guligaw sa ludep o in a inged sa maytoden ba sa nangalabit anto sya sa kanu guligaw sa pageletan nu

idsika dalpa nin. Endo amayka su Islam ka bagengganin bon sa mga kawagib su nabiyag a babay na mushrika sa dinin pabpitasen kanu wata nin, endu tantuanin pan sa kambetadan a makasenggay kanu mga mama, na labi pan a dait a maparihala nin endo kanggan nin sa maytuba a mga kawagib su babay a muslima.

Kapadsagid kanu Shariah Islamiyah endo su Kitaban nu mga dalpa a kamamanusiyay

Su pangitaban sa dunya na amayka danin usala su basa a mga biyag sa kanu mga taw nasigkem nu mga kamal kanu mga dalpa asal di manggula e di makanggulalan su kitaban nu ento a inged kanu mga taw a pamedsulang kanu ento a dalpa, na su mga fuqaha nu Shariah Islamiyah mambu na apya yanin nilan inusal na mga nabiyag na ipembilang bun silan sa mga taw nu ento a inged endu yamasla na mga muslim bun silan a aden kanilan a mga kawagib a mana su mga kawagib nu mga taw a nabiyag a nalabit sya kanu kitaban nu mga inged (sa dunya), lawan panlu na su Islam na tinalanged e kinasapalin sa kabuno kanilan endu tiniyakapan nu Islam su maratabat nilan endu di bulugan mimatay su naangel kanilan, yapan mula na tiyakapan su pamendalu kanilan endu gamutan su mga napalian kanilan, endu mapangaden kanilan su kauyag nilan, sa nya pakaslan na mga kawagib nu mga taw a dikna muslim, sabap lo lawan pan a dayt a kanggan kanu ento a mga kawagib na su mga taw a muslim. Makaudsad luba a bityala na dibun makambida e upama nya simulang kanu kamal e taw a muslim atawa ka dikna sa (ulian na kina pukasilan kanu pasad) sa inimbunua nilan su kamal kagina su masigkem kanilan na katiyakapan sa kamamanusiyay a tiyakap endu makanggay kanilan su langon nu kawagib endu kadaludaya a inibetad nu Islam kanu mga nangabiyag a dikna mga muslim sa sya natalabu sa kapembunua sa pageltan nu dua a inged. Sabap lu na ditano katon e embidayan nu Shariah Islamiyah endu su kitaban nu mga inged sa dunya atag sa kanu kaparihala kanu kawagib nu nangabiyag sya natalabu sa kapembunua sa penggumataleman kanu ludep nu isa a inged (dikna pageltan nu inged endu salakaw a inged).

Ika-dua a Tuntot:

Parihala kanu mga Angel, mga Pamedsakit, endu mga nakagem sa lagat

Ika-isa: Parihala kanu mga angel, mga pamedsakit, endu mga nakagem sa lagat sa kinambitala na kitaban nu mga dalpa (sa dunya)

Nadalem kanu kadua a tambil a kitab (lahak) kanu lagon a 1977, endu su katlo a madda a nanggamungan kanu napagayunan sa Geneve kanu lagon a 1949, nadalem lon e mga kawagib endu kandaludaya endu parihala a nangatalatantu kanu mga nanga angel endu pamedsakit endu nangakagem sa lagat sa timpo a guligaw a penggumataleman kanu ludep o isa a inged (dikna dalpa sa dalpa). Sama di magidsan silan sa nakabetad antu kukuman atag sa maytuba a mga embalangan

a taw sya sa mga guligaw a penggumataleman (kapembunua) a pageletan nu mga idsikadalpa.

Nadalem kanu katlo a madda nanggiamungan kanu napagayunan sa Geneve kanu lagon a 1949 e bitaila nin sa wagib kon e katiyakap kanu mga di den pamakagaga pembunua sabap sa naangel atawa pedsakit wagib e katiyakap kanilan sa tiyakap a kamamanusiyay sa langon a timpo endu di pambibidayan. Endu tinalangedin e malimod kon su mga naangel endu su mga pamedsakit kandu silan kagamutan. Pidsabanding o katlo a bengawan kanu kadua a inibalundog (lahak) kanu lagon a 1977 (su mga madda a 7-12) pidsabandingin su parihala na nataratantu kanu mga nangaangel endu su pamedsakit endu su mga nangakagem sa lagat. Sa pimbitiala nu kapito a madda e wagib e kapagadat kanilan endu kaparihala kanilan sa apya da pan silan pagigiyamong kanu kapembunua. Endu makapagawida silan sa kapagawida a kamamanusiyay endu kasambutan silan menggay kanu nasisita nilan a katiyakap nu taligamot (patatawal) sa di silan makapambibidaya. Nakabetad bun kanu ikawalo a madda e kapangilay kanilan – kanu uliananan a apiya ngin a kandlembaka – kandu silan malimod o kaatol kanu katitinpuan, kandu silan maparihala ebpon kanu kapanegkaw endu kapangagaw, salta na talangeden e maparihala silan sa di egkulang. Nalabit bon sya kanu kadua a tambil a kitab (lahak) e maparihala su mga pamengagamot endu su mga pananggit sa kapagagama endu su pamenggalbek sa kapangamot endu su mga igagama nu kapaginalaten nu mga pamenggamot. Inibpaliwgit pan e kapagadat kanu nakabida a tanda nu maliga a kros endu maliga a ulanulan endu di gamiten sa mawag⁽¹⁰⁾. Endu da makambida su kadua a tambil a kitab (lahak) pantag syaba kanu nakabetad pantag sa guligaw kanu pageletan nu idsikadalpa lusa kaisa a inibalundog (lahak) kanu lagon a 1977.

Ika-dua: Parihala kanu mga nangapalian (angel) endu su pamedsakit endu su nangakagem sa lagat sa kinambitiala na Shariah Islamiyah lon.

Sabap sa su mga (bugat) mga muslim bun na su kinaliw nilan kanu kamal na pakaawa kanu kawagib nilan a katiyakapan silan endu su mga kasampulnaan a inibetad nu Islam kanu pamangunot lon apya pan yanilan kaanden na simulang silan kanu kamal. kagina langon na timpo na nasisita bun a maparihala silan endu kapagadatan silan sa endaw e makapagayun kanu adat sa kanu kamamanusiyay atagin na sinakem nu Islam a kawagib nu apiya su sakakayo den.

Na amayka su Islam ka sinakemin (endu inako nin) su kaparihala kanu mga satlo nin, apabila ka edsakit atawa maangel silan atawa makagem silan sa lagat, na lawan pan a dayt maparihala su nangaangel endu pamedsakit endu nangakagem sa lagat kanu timpo a guligaw kanu ludep o isa a inged. (sa pageletan nu kamal endu su mga bugat), kagina su entu a mga maginged na talanged e katiyakap kanilan sa magidsan bun e penggumatalem silan atawa ka taw demon, endu magidsan

pan e muslim silan atawa ka dikna, endu magidsan pan pagenggay silan sa gizya atawa ka dikna (amayka dikna silan muslim) sa tilenduan na timpo anto a diden silan pakagaga pagami sa matalem a isangul nilan kanu kamal (ahlul adel), ugayd mambu na nya sharat na tumelen silan kanu mga pakaragyan nilan na makasulang kanu kamal (su nakakegkem kanilan). Lumudep sa mga pakaragyan a sulang e kabplano endu kapaginatul sa kambunua; na kagina su kapembunua na nabilang sa tiga kibasa a 'pilaginawa' ugayd menem na su 'pilaginawa' bagatu na aden bon ukulan nin. Na amayka maawa den su makagkaydilan antu na su 'pilaginawa' na kaawa bun den, sabap lo na makambalingan silan sa katiyakapan endu maparihala nu kamal silan. Talanged pan sa su kaparihala kanilan na pakapagayun kanu tindegan a kamamanusiyay a pinadtakena nu agama Islam mana su maratabat a kamamanusiyay endu kalimo endu kapyana ulaula endu katidtu na kamal endu su mga ped pan.

Lawan pan lu na su Islam na inisapalin e kapaniksa. Na su kapadtaday kanu nanga-angel endu su pamedsakit sa di gamutan endu di tunganulen na pagagamut na aden lon e kapaniksa sabap kanu kagedam nilan a masakit sabap kanu pali antu endu su sakitilan. Sabensabenal na napanudtol ni Abu Ubaid a nakabpon kani Hisham Ibnu Hakim Ibnu Hizam sa skanin kon nakinegin kanu Rasulullah sallaahu alayhi wa sallam sa kadtalo nin: sabensabenal na su Allaho Taala na pedsiksaen nin lusa gai amauli su silan antu a paniksa sa taw sya sa dunya⁽¹⁾.

Na sabap sa su kapaniksa na iniharam langon – sya sa Islam – na su kasapalon na minuna den amayka timpo na guligaw kapembunua sya kanu ludep no isa a inged sa mayka ya paniksan na su mga taw mga angel, pamedsakit endu su mga nangakagem sa lagat endu su di nilan magaga paninindeg su ginawa nilan kanu mga kambalai anto a mga taw. Labi den e su kabuno kanu mga maytoba a mga taw endu kasiksa kanilan atawa kadakodak kanu kamamanusiyay nilan na dili pakuman kanu katinggian sya sa bagel yapan mula na siya entu kakuyug sa kapendupang endu kapaminasakan kanu salakaw a taw sa dala sabapin endu dala dalinan nin, nantu na pakadsulangai kanu gniyawa nu Shariah Islamiyah a mataampon endu pakadsulanga kanu kinasapalin sa kanu kapaminasakan. Kagina su kambetadan nu mga angel endu su pamedsakit endu su nangakagem sa lagat na mana bun su kambetadan nu silan antu a dala among kanu kapembunuai kanu mga babay endu mgawata endu mga pari endu su mga lukes ebpon a inisapal e kabuno kanilan atawa kasiksa kanilan atawa kadakodak kanu maratabatilan a kamamanusiyay.

Makauman kanu nangalabit a nauna su napanudtol ni Nafi' a nakabpon kani Abdullah Ibn Omar (RA) a pidtalu nu Rasullahi (Sallallahu 'alayhi wasallam) kani Abdullah Ibn Masoud: "Katawan nka tigin e kukuman nu endopang (lemiw kanu kamal) kanu nya ba a ummat? Tigu Ibnu Masoud, su Allaho Taala bo endu su sinugu nin e mataw lon'. Nya pidtalu nu Rasullahi (Sallallahu 'alayhi wasallam)

kanu ped kanu mga nadtalu nin "... Endu dili nu mangungkaydi su angel kanilan"⁽¹²⁾. Yanin ma'na na di lunsanan mimatay su angel kanilan.

Kaped a pakatutulo bon sa di kapakay e kalunsan kanu mga naangel endu su pamedsakit sa amyka diden silan enggalbek sa galbekan antu a kasulang kanu kamal na su pinggula nu Rasullah (Sallallahu 'alayhi wasallam) kanu mga taw sa Makkah kanu kina taban nu Rasullah (Sallallahu 'alayhi wasallam) lon, mana su danin kagkaid kanu mga taw sa magidsan e ngiyawa ataw ka tamok. Ulianin na nananawag su sangalia nin sa: "Di lunsanan mimatay su angel. Di panelden su minalagoy. Di bunoon su nabiyag. Endu entayni mamintu sa bengawanin na diden kagkaidan"⁽¹³⁾. Su nan na makanggulalan bon sya kanu langon na mga kapembunua magidsan e pageletaan na idsikadalpa endu su lubo anto kanu ludepo isa a inged. Sabenalan lon na pidtalu nu Ali (RA) kanu kinambunua sa Jamal, sa napanudtol ni Baihaqi sa tigin: " Amayka tabanan nu e mga taw anan na di nu manaluba e malagoy endu di lumunsani su naangel endu yanubo ilay na ngin e nadtanggit nu kinambunua kanu igagama nin ka kuwanu su salakaw lon na kanu mawaris nu minatay"⁽¹⁴⁾.

Kapadsagid sa Shariah endu Kitaban (Law)

Da embidayan nu kitaban a kamamanusiyay nu mga dalpa (sa dunya) endu su Shariah Islamiyah makipantag kanu kaparihalala kanu mga naangel endu su pamedsakit endu su mga nakagem sa lagat kagila su dua anan a kitaban na sinapipi nin su kapagadat kanilan endu kapagawida kanilan sa kapagawida a kamamanusiyay sa magidsan bon e minamong silan kanu kinambunua atawa ka dala, asal ka naawa su pakagkaidilan anto endu minenda silan kanu mga galbekan nilan a kasulang kanu kamal. Su dua anan (a kitaban) na tinalangedin e kanggan sa katiyakap nu patatawal (doctor) endu kanggalbek sa kapangilay kanilan endu kalimud kanilan kanu ulianan nu apya endaw a kinandalembaka, endu kaalat kanilan lu ebpawang kanu lugal a mawatan kanu kagkaid nu mga galbekan a kana pagami sa matalem. Di pakambida su kana Islam kanu inibetad nu pangitaban a kamamanusiyay nu mga inged (sa dunya) atag sa kanu kaparihalala kanu mga gumagalebek sa kapedtawal endu su mga igagama na kapaginalaten nilan endu su salakaw pan a mga kasisita sa katuganol kanu mga naangel endu su mga pamedsakit endu su mga nangakagem sa lagat. kagina su kapanganden kanilan sa katiyakap sa kanggamut na wagib sya sa agama. Na di menem masampay su entoba a wagib ya tabya na maparihalala su mga pamedtanding kanu kanggamut endu su mga gumagalbek sa kapenggamut endu su mga igagama nu kapagalat alatilan. Sabap lo na su kaparihalala kanu mga entoba na wagib bun mambu. Sabap sa - nya kadtalu nu mga ulama sa usul – na su di kasampay kanu wagib ya tabiya na makaukit salkanin na tuba na wagib bun. Sabap sya na kapayag e di pakambida su Shariah Islamiyah endu su kitaban a kamamanusiyay nu mga dalpa (sa dunya) sa nyaba a bitiala.

Ika-tlu a tuntot:

Kaparihala kanu mga namamatay endu su mga nangadadag

Paganayan:

Kaparihala kanu mga namamatay endu su mga nangadadag sya sa kitaban a kamamanusiyay nu mga dalpa (sa dunya)

Apya pinakasla nu kaisa a tambil a kitab (Mulhaq awwal) su kaparihala kanu namamatay endu su nangadadag sya sa kanu guligaw kanu pamageltaan nu mga dalpa (sa dunya) taman sa tinantuan nin sa sepi sya kanu kadua a bengawan (baab) (madda a ika 32 – 34) sa kaparihala kanu silan bantu, sa kadua a tambil a kitab (lahak thani) na da nin pakasla sa maytuba su makapantag kanu mga namamatay endu su nangadadag sya kanu guligaw sa pageltaan nu mga dalpa (sa dunya) sa yanin buntal na su kinambitjala nilan sya kanu ika walo a madda na mangapantek, sa yaantu natagu kanu kulimpusan nu bitjala nilan na, endu su kapangilay kanu namamatay asal di matalsak su maratabatilan salta na manggula su kapapegkaid kanu minatay sa di mandamasya.

Ugeda nana kinapakapaidu sa kinambitjala lon na sya kanu kadua a tambil a kitab (lahak thani) na dikna yanin ma'na e inidtalipenda nu kitaban a kamamanusiyay nu mga dalpa (sa dunya) su kaparihala sa kanilan bantu sya kanu mga guligaw sya kanu ludep u isa a inged; ugayd na basi su nana kinapakapaidu lon sa manden ba e buntalin na sabap sa su kapangilay kanu namamatay endu su kalebeng kanu bankay nilan .... endu su ped pan a kapakaid kanu minatay na di bun maumbal a kamutuan sya sa kanu mga guligaw sa lusodu isa a inged sa mana kanggula antu lusa mga guligaw antu lusa pamageletan nu mga inged (sa dunya). kagina su kapembunua kanu ludep o isa a inged na sya kanu ludep nu libu nu isa bu a dalpa, sabap na su kasiken nu lugal na malmo e kasampay nu mga pagali nu minatay kanu nalebengan kanu pagali nilan, salta na nya tatap na pamakapagikta bon su mga embala kanu pembunuai antu sa ukita tarsila, atawa agama, atawa kamagingedi, atawa ka kinapangagi (atawa adat betad), sa pakagkalmu kanu kapagatul kanu mga mayaba a mga lidu nu ginawa pantag kanu namamatay sya sa kanu kapembunuai kanu ludep o isa a inged sa malmo endo malangkas.

Apya ngen pan na su nakabetad a bitjala kanu ika walo a madda kanu kadua a tambila kitab (lahak thani) sa kangapantekin na nangaden bun sekanin sa katalangedan nu mga kawagib nu mga namamatay kanu kapembunuai kanu ludep o isa a inged sa yanin buntal na dala egkulang sa mana loantu sa mga kawagib nu namamatay sa kapembunua nu pageltaan nu idsika dalpa. Sabap lo na makanggulalan sya e nangalabit nami antu sa ika isa a bengawan (baab) atag kanu namamatay kapembunua sa pageletan nu idsikadalpa.

Sakamaitubon a makanggulalan su mana bon su kukuman a nalabit losa kaisa a tambila kitab (lahak awwal) atag kanu kapembunua kanu pageletan nu idsikadalpa atag kanu mga nangadadag kanu entuba a kinambubunua sya kanu mga nangadadag kanu kapembunua kanu ludep o isa a inged, sa makaukit sa alog (qiyas). Su entu na sabap sa dala natago kanu kadua a tambila kitab (lahak thani) a mapayag a bitiala pantag sa kaparihala kanu silan bantu yabu tabiya na su nalabit nu ika pat a madda pantag sa tumideng a katangedan kanu mga kangalalagit nu kapembunua sya bun kanu ludepo isa a inged, sa katlo a faqrah (paragraph) (b) sa yanin bitiala na wagib e kanggalbek sa mga sangkad a makadayt sa kalmo nu kalimod kanu mga pamilya a naumpalak gagalo sabap kanu guligaw kanu ludep o isa a inged. Kaped kanu mga da den kabplis nin na su kapaginuntulan sa kanggulalan sa mga ukit a kalimod kanu mga pamilya a naumpalak na maludepin e kapaginuntulan nu langon nu embalai a pembunua kanu ludep o isa a inged sa kapangilay kanu mga nangadadag (a kuyog kanu lusa sabala) sya kanu lugal antu a kamilikan (nu entu a bala) sa isampay nin su mga ingala nilan endu langon nu data nilan endu edtabangai skanin kanu nan a bitiala sa maituden ba sa nangalabit antu lusa kapembunua antu kanu pageletaan nu idsikadalpa. kagina ya pakatutulo nu kapagawida sa kamamanusiyay a nakabetad kanu kitaban nu mga dalpa (sa dunya) kanu mga kangalalagit nu kapembunua kanu pageletaan nu idsika dalpa na kabpaliugatan su embala kanu entu a kapembunua sa kapangilay kanu mga nangadadag na endu makapagenggaya sa katawan atag kanilan.

Ika-dua: Kaparihala kanu mga namamatay endu nangadadag sya sa Shariah Islamiyah

Ya Tindeg/kepit nu kadakelan kanu mga ulama (jumhor) na su namamatay kanu mga bugat (su namedsulang kanu kamalu Islam) na maligu endu makapan endu kadsambayanan endu makalebeng, endu aden kawagibilan a mana bun su kawagib a ininggay nu Islam kanu mga namamatay kanu mga muslim⁽¹⁵⁾. Lu nakaudsad into kanu kadtalu nu Rasullah sa tudtuli Abu Hura'ira " .... Su kasambayang kanu minatay na wagib kanu langon nu mga muslim magidsan e mapia e ulaula nin ataw ka dalwaka, apiya minggula pan sa masla a mga kadusan"⁽¹⁶⁾.

Pantag manem kanu dikna mga muslim na aden kanilan a mga kawagib sa maparihala sa maituba sa nangalabit antu sa kinambitiala antu sa kanu pamamatay syakanu kapembunua kanu pageletaan nu idsikadalpa.

Endu makanggulalan bun su kukuman pantag kanu kaparihala kanu mga nangadadag sya sa kanu kapembunua sa pageletaan nu idsikadalpa lusa kanu nangadadag sya kanu kapembunua kanu ludep o isa a inged, kagila entuba e pakatutulo nu kapawida sa kamamanusiyay a inayunan nu Islam kanu mga kangalalagit kanu kapembunua sa magidsan e sya kanu ludep o isa a inged atawa ka pageletaan nu idsikadalpa.

Kapadsagid kanu Shariah endu su Kitaban (Law)

Di pakambidaya su kitaban a kamamanusiyay nu mga inged (sa dunya) kanu Shariah Islamiyah pantag kanu kaparihala kanu mga namamatay endu nangadadag sya sa kanu kapagadat kanu bankay nu namamatay endu kalebengun sa ukit a mapiya endu kapakalmo kanu kasampay nu pagali nu minatay lukano lugal antu a nalebengan kanu mga pagali nilan, endu kapakalmo sa kapananggit kanu mga suwagu minatay lu kanu ingedilan endu lukanu pamelebengan sa kanila kanu entu a dalpa. Endu di siksan su mga bangkay nu namamatay. Sakamaitu bun a pakapagayun su kitaban a kamamanusiyay nu mga inged (sa dunya) kanu inibetadu Shariah Islamiyah atag sa kadtambangai nu embala a pembunuai sa kapangilay kanu mga nangadadag endu kapagenggaya sa data atag kanilan.

Pangilayan a ika-dua:

Kaparihala kanu mga dumadalpa a sibilyan

Paganayan lon: Su kaparihala kanu mga dumadalpa a sibilyan siakanu dalem pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay

Su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay na inengganin sa alaga su kaparihala kanu mga dumadalpa a sibilyan kanu timpo a guligaw a ka-usal e matalem a kena sakadunya, sa nia maitu na nalabit siakanu ika-pat a bagiyon, kanu ika-dua a nakabalundog a bitiala sa kanu lagon a 1977 sa nia maito na inayunan su namba a kaparihala. Nia linabit nu Article 13 na su mga dumadalpa a sibilyan na manggumaked nilan su langkom a kaparihala kanu masenget a unga nu mga galbekan a kasusundaloy. Sa nia ukit a kasampulna kanu namba a kaparihala sa tidto a kanggulalan lon na, kasapal sa kanu kapamongked kanu mga dumadalpa a sibilyan, su mga tao a sibilyan sa nia maito na ataken silan. Sakamaito bun a isapal su kanggalebek sa galbekan a kapameges atawaka kapanginggelek ka endo dili maguligaw su pamageletan nilan. Na makapanggumaked kanilan su niaba a kaparihala taman pan sa di silan enggalebek sa galbekan a mapayag lon su kapanibaba.

Sakamaito bun a inisapal nu ika-dua a nakabalundog a bitiala su kapameges kanu mga sibilyan sa ganatan nilan su mga kalupan nilan atawaka sugon silan sa itagag nilan su kalupan nilan niabu tabia na ameka nasisitaden sabap sa su kasusundaloy sa diden kadtudtudon, atawaka mapamaluli su katatana nu mga idsinakatawan nu natantu a mga sibilyan⁽¹⁷⁾.

Nakadalem pan sa kanu namba a nakabalundog a bitiala su kaparihala kanu idsinakatawan a nasisita sa endo maparihala su mga dumadalpa a sibilyan, endo inisapal su kapadtaday kanilan sa magutem sa nia maito na lalan sa kanu mga kaped sa kapembunua. Maitu bun a inibetaden a pangitaban su kaparihala kanu

mga nangapasad a galebekan nu mga mga enggeneer endo su mga bananaguan a nadaleman na mga bagel a dilikado, maito bun su mga enggagaysa a ka-adatan endo su mga lugar a pedsimban sa nia maito na di mapakay a ataken su niaba a enggagaysa atawaka paminasan⁽¹⁸⁾.

Sakamaitu bun a nakabetad sa kanu article a ika 18 sa kanu nambun ba a nakabalundog a bitiala su mga hukuman a natantu sa kanu mga lumpukan endo mga galbekan a kapedtabang sa nia maito na mapakay e katindeg nu mayaba e upaman nin a mga lumpukan siakanu lugar a napagayunan -mana upama Red Crescent, Red Cross the Red Lion & Sun- sa maka-ayag nilan su kanilan a mga kalayaman den a galbekan siakanu timpo nu guligaw a ka-usal e matalem. Maito bun a mapakay sa kanu mga sibilyan a dumadalpa e kapanimo nilan kanu mga napalian, mga pedsakit endo pedtala sa malasay sa kanu kalagatan, taman sa ka-enggan silan sa tabang endo tiyakap. Mayto bun a wagib a masampulna su kamamanusiyay a kapedtabang sa dala su pidtalo a kapadsenggaya, sa ento na kapianan nu mga sibilyan a dumadalpa sa ulyanu ka-ayon nu sabala a nakabpasaday kanu namba a galbekan.

Nia ustu na su niaba a mga hukuman na timbang niaden ba e nakabetad sa na-ayunan den sa amengka nia embitalan su mga sibilyan a dumadalpa siakanu timpo a guligaw sa ka-usal e matalem a sakadunya, kagina sunamba na pakatutulo nin su kinapagawida a kamamanusiyay sa maito den ba sa nalabit antu a nauna.

Ika-dua: Su kaparihala kanu mga dumadalpa a sibilyan siakanu dalem pangitaban ka-islâmie.

Upama ka su pangitaban a ka-islâmie na inidsabekin su kena mga Muslim sa kanu timpo a guligaw a sakadunya asal mambu ka di nilan embunua su mga Muslim endo dala enggalebekan nilan a kuntra kanilan (a mga Muslim) a galebekan a kapanibaba, sa mamba sa nalabit tanu a nauna den e kinalabit lon sa kanu timpo a guligaw a sakadunya, sa pantag kanu mg kaparihala kanu mga babay, mga wata, mga matua, mga aden lalayun a dalo nin, mga pari, mga gumagalbek, mga talyawid, endo su mga salakaw pan kanilan a mga sibilyan a kena bagigiyamong sa kanu galbekan a kapanibaba, na sabap samba, na labi den a makaenggay sa kanu mga sibilyan a luden ba pegkaleben -sa kanu timpo a guligaw a ka-usal e matalem a siabu kanu ludepo dalpa- a napadtana den sa kanu galbekan a kapanibaba sa maitu bun ba makwa nilan a parihala a nauna den e kinambitala lon sa nadalidip siakanu timpo a guligaw a ka-usal e matalem a sakadunya. Sakamaitu bun a makanggulalan nu mga lumpukan sa kanu timpo a guligaw a ka-usal e matalem sa siabu kanu ludepo dalpa sa maparihala su mga edsinakatawan, mga bananaguwan a kana sibilyan a nasisita nu uyag-uyag nu sibilyan endo su mga idsinakatawan a mga sibilyan.

Kapadsagid sa kanu pageletan nu pangitaban (a kamamanusiyay) endo su pangitaban a ka-Islâmie

Dala matun a pimbidayan sa kanu pageletan nu mga hukuman a ka-Islâmie endo su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa pantag sa kanu bitiala a kaparihala kanu mga sibilyan a tumatana endo su mga nasisita a edsinakatawan. Ka su dua banan na pinarihala nin a pangabungan su mga mamba sa nalabit anan e kapangatak kanilan, atawaka pegesen silan sa kapagawa, endo su mga langon a galibekan a kena den pakatutulo nu mga nasisita a kasusundaloy a kapameges. Maito bun a matun tanu su mambon ba a kinapagayon sa kanu mga hukuman a pantag kanu namba a bitiala sa maitu bun ba e upamanin kanu nawna antu e kinalabit lon siakanu guligaw a ka-usal e matalem a sakdunya.

Su mga nakandutanu kanu ika-dua a bagiyán:

- (1) M 2/1 kanu mulhaq ath-Thani, lagon a 1977.
- (2) M 3/2 kanu nambun ba mulhaq.
- (3) M 3/1 kanu nambun ba mulhaq.
- (4) Ilay ka su nakasulat nami a: al-Qānoon al-Dawli al-Insāni wa dirāsah muqāranah bish-Shari'ah al-Islāmiyyah, Dār al-Nahdhah al-Garbiyyah, Cairo 1991, p.188.
- (5) Prof. Dr. Muhammad Tal'at al-Gunaymi: Nadrah 'Ammah fi al-Qānoon al-Dawli al-Insāni, al-Nadwah al-Masriyyah al-Ulā hawla al-Qānoon al-Dawli al-Insāni, nabatun sa al-Jum'iyah al-Masriyyah lil-Qānoon al-Dawli bil-Ishtirāk ma'a al-Lujnah al-Dawliyyah li al-Salib al-Ahmar, Cairo, Nov. 1982. p. 23-24.
- (6) Su kadsisingguman sa kanu dalidip a kina-ma'ana nu mga Fuqahā, kanu pidtalo a Ahlul-Bagyi, nu ilay ka e: Sharhu Fath al-Qadir li-Kamālud-Dīn Muhammad bin Abdul-wāhid bin al-Humām, Dār Ihyā al-Turāth al-Arabī, Beirut, v.5, p.334. Hāshiyat al-Dusūqī 'ala ash-Sharh al-Kabeer li ibni 'Arafah al-Dusūqī, Dār Iyhā al-Kutub al-Arabiyyah, Cairo, v.4, p. 298. Mugni al-Muhtāj ilā ma'arifāt Ma'āni Alfād al-Minhāj, li Muhammad al-Sharbīnī al-Khateeb, Maktabah al-Halabī 1933. Al-Raudh al-Murbi Sharh Zād al-Mustaqni Sharh al-Muqni'e fi Fiqh al-Imām Ahmad bin Hanbal li Sharaf el-Deen Abi al-Najā al-Hijāwī, Riyadh, (Maktabah al-Riyadh al-Hadīthah), Tab'ah 6, v.2, p.353.
- (7) Ilay ka sa kanu namba e: Risālat Mahmūd al-Sayyid Hasan Dāwūd, Himāyat Dhahāyā al-Nizā'āt al-Musallahah Ghayri al-Dawliyyah fil-Qānoon al-Dawli wal-Shari'ah al-Islāmiyyah, Risālah Doctorāh Muqaddamah ilā Kulliyati al-Shari'ah wal-Qānoon, Adzhar University 1999.
- (8) M 5, kanu Mulhaq ath-Thāni, lagon a 1977.
- (9) Ilay ka sa kanu niaba a bitiala e: al-Mabsoot li al-Sarakhsī, Mujallad 5, v.10, p126, Tab'at Beirut, Dār al-Ma'arifah lil-Tibā'ah wa al-Nashr. Bidāyatul-Mujtahid wa Nihāyatul-Muqtasid, li Muhammad bin Ahmad bin Muhammad bin Ahmad bin Rushd al-Qurtubī, Tab'ah 6, Dār al-Ma'arifah, 1983. Mugni al-Muhtāj (nauna den a source) v.4, p.127. al-Mughni li Ibni Qudāmah (nauna den a source), v.10, p.64, al-Muhallāh li Ibni Hajm al-Dhahiri, v.11, p.100.

Upama ka aden midtalo sa mapakay a bunon su nabig kanu Bughāt amengka aden grupo nin a katampilan nin endo papedsakop kanu kasuguan nin sa kanu kapembunua nin kanu mga matidto a grupo, na su kigkuan kanu nan a kadtalo na tinantu nilan bu sa kanu timpo a kapembunua, ka amengka ulyananin den na di mapakay a bunon su mga nabig. (Fath al-Qadir, v.5, p.337. Hāshiyat al-Dusūqī 'ala ash-Sharh al-Kabeer, v.4, p. 299). Oged na su nan a kadtalo na nalawanan, kagina napanudtuli Nāfi'e, "Nakabpon kani Abdullah bin 'Umar pidtalo nin, pidtalo nu Rasulullāh Sallallāhu 'alayhi wasallam kani Ibni Mas'ūd, he seka ibnu Mas'ūd, katawan nengka e hukuman nu Allāh sa kanu entayn a edititibaba kanu niaba a Ummah? Nia nakasumpat ni Ibni Mas'ūd: Su Allāhu Ta'ālā endo su Sugo nin e labi a matao. Nia pidtalo nu Rasulullāh: "Nia hukuman nu Allāh sa kanilan na diden panundugen su minalagoy kanilan, dili bunon su nabig kanilan, endo dili lunsanan su napalian kanilan ka endo matay, (Subul al-Salam li-al San'āni (nauna den a source), v.3, p.1231, Hadīth a nianin bilangan na: 1119).

- (10) Mga articles a 9-12, kanu ika-dua a nakabalundog a bitiala kanu lagon a 1977.
- (11) Kitāb al-Amwāl li Abī Ubayd al-Qāsīm bin Salām, Tahqīq wa Ta'aliq Muhammad Khalil Harrās, Maktabatu al-Kulayyāt al-Azhariyyah, Cairo 1389 H, 1969 M, Riyādh al-Salihīn (nauna den a source), p.484.
- (12) Subul al-Salām, v.3, p.1231, Hadīth a nianin bilangan na: 119, (nauna den a source).
- (13) Al-Amwāl li Abī Ubayd (nauna den a source), p.157.
- (14) Subul al-Salām (nauna den a source), v.3, p.1232.
- (15) Al-Ahkām al-Sultāniyyah lil-Māwardī, p.77, al-Mughnī li Ibnī Qudāmah, v.10, p.131.
- (16) Al-Sunan al-Kubrā li al-Bayhaqī, p.312.
- (17) M 17, kanu nambun ba a mulhaq.
- (18) Mga articles a 14-16, kanu nambun ba a mulhaq.

Kulimpusan nu (nia) a Kitab

Kanu dalem nu kina pangagi nami kanu bitiala a su kaparihala katiakap kanu mga kalalagit sa guligaw (kapembunua) sa ga-usal e matalem sia kanu dalem pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay endo su pangitabanu Islām na mapakay a makapaluli sa kanu mga unga na bitiala a mayaba sa mga pakatundog ania:

Ika-isa: Mabilang e su pangitabanu saka-dunya a kamamanusiyay sa katigan a bago pan kinambuatin amengka padsulagidan sa kanu mga hukumanu pangitabanu Islām a tiniakapanin su kaparihala kanu mga kawagibu manusia kanu timpo nu mga guligaw a kausal e matalem a sakadunya sa iganat pan kanu subla naka 1400 lagon den.

Ika-dua: Nia kahanda sa kanu mga kalalagit nu guligaw a kausal e matalem a sakadunya na su mga napalian, mga pedsakit, mga nabia, mga pedtala sa malasay sa kalagatan, mga nadadag a bagamong kanu mga galbekan a kasusundaloy, sakamaito bun a sakupin su makasulagid kanu mga pabubunua epon kanu kanu mga tao a sibilyan a aden lakit lambay nu galbekanilan kanu edsinakatawan nu bagel a bagami sa matalem, mana su mga upisina a pantag kanu kabpagagama, kapenggagamutan endo su mga pedsugon a pabubunua. Salakaw pan sa kanu mga sibilyan a dumadalpa a magidsan e mga babay, mga wata, mga matua, mga gumagalbek endo su languno lumpukan a dili bagigiamong sa kanu mga galbekan a kapanibaba. Maito bun a pakatutulo nu kaparihala kanu mga sibilyan e kaparihala bun kanu mga enggagaisa a nasisita kanu uyag-uyagilan atawaka su aden lakit-lambay nin kanu mga kawarisan sa ka-adatan (*Cultural Heritage*) su kakenal (ngiyawa) endo salakaw pan san...

Ika-telo: Upama ka su pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay na nianin kina-ilyay kanu mga kalalagit nu guligaw a kausal e matalem sa kapegka-ilyay a kamamanusiyay a nadalem lon su kaparihala kanilan endo katuludo kanu mga kawagib nilan endo su kandaludaya nilan, kagina nabaloy den silan sa natago sa kena den ipekgagilek nu kuntra, endo maito bun su kapanibaba kanu mga kawagib nilan endo su kandaludaya nilan sa makasubla kanu nasisita a kasusundaloy, (amengka manden ba) ay na su pangitaban a ka-Islāmie na manbon ba e lekanin a kapegka-ilyay sa kanilan endo ibagenggay nin bun su namba a kaparihala. Na sabap san, na amengka namba a bitiala na dala pembedayan nu pageletan nu Shari'ah endo su pangitaban (a kamamanusiyay).

Ika-pat: Tinalanged nu mga nakasulat sa kanu pangitaban nu ka-Islāmie (siasa Qur'ān endo Sunnah) taman kanu mga kinapamikal nu kadakelan kanu mga migkakatao sa hukuman kanu mga Muslim su pidtalo a kaparihala kanu mga kalalagit nu mga guligaw a kausal e matalem a sakadunya endo apia pan kena bun sakadunya

sa nianin ma'ana na magidsan bon. Sabenal benal a natala nu mga kalalagit nu guligaw a kausal e matalem su pidtalo a kaparihala endo katuludo sa iganat den kanu kinambuatu Islām. Ka sabenal benal su Rasulullāh (Sallallāhu 'alayhi wasallam) endo taman kanu mga kamal a matidto a nakatundog lon na inenggan nilan sa alaga su mga kalalagit nu kapembunua sa nia maito na naparihala endo natuludo sa kena den pagilayn pan e agama nilan, tupo nilan, naganatan nilan endo salakaw pan san...Upama ka aden nanggula a kinasibay kanu mga tumideng endo mga hukuman nu pangitaban a ka-Islāmie -pantag sa namba a bitiala- sia kanu namakatundog a timpo, na dili ento makasendit kanu Islām, oged na nia kasenditan na su mga natumpaan a bitiala kanu mga hukuman nin sa magidsan e kamal atawaka pegkamalan a silan bantu e pendakudak kanu mga kawagib endo kinandaludaya nu mga kalalagit nu guligaw a kausal e matalem a su entuba na inibetad nu Islām sa su buntalin na muna pan kanu inibetad nu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa kanu niaba bago den ania a timpo.

Ika-lima: Napaluli nu tumidengu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay siakanu dalem nu pangitaban nu ka-Islāmie su labi-lawan a kaparihala endo labi a mabagel a garantor sa kanu kanggulalan nu mga Muslim lon, bilang pangitaban nu Allāh a inibetad nu Pesiyap (Allāh) Subhānahū wata'ālā. Taman sa entayn e demakudak lon na kabetadan na dua a kabaradusan: Ika-isa: siasa dunya sa sia makanggulalan kanu lima nu kamal (Kaunutan nu dalpa – mapulo nu sundalo – endo salakao pan...). Ika-dua: Lusa Akhirāt (gai a kambuat edsaluman). Na sabap samba, na pakatulak su pabubunua a muslim, su dumadalpa a muslim, endo su kaunutan a muslim sa kakupetin kanu mga panduan nu Islām sa pantag kanu mayaba a bitiala, kagina amengka ibetadengka pan sa magaga nin e makalipuas sa kanu kabaradusan siasa dunya, nap anon antu e kalipuas sa kanu kasiksanu Allāh lusa gai a maoli.

Ika-nem: Malo-malo na su mga kawagib endo mga garantor a ipapenggedam kanu mga nakalalagit nu guligaw a kausal e matalem a kena sakadunya na nambun ba su ipapenggedam kanu mga nakalalagit nu guligaw a kausal e matalem a sakadunya. Sabenal benal na sinemulong su maginged a sakadunya sa sulong a nakasangkad sa unan sa kanu kinabetad sa nakabalundog a ika-dua kanu lagon a 1977 a su entuba a napasadan Geneva conventions kanu lagon a 1949, labi labi pan sa kagina su langkom a pisok na dunya na pakatala sa taman den saguna sa kanu kapananawagan endo kapapedtabang nu mga nakalalagit nu guligaw a kausal e matalem sa magidsan e lusa Afghanistan, Somalia, Yugoslavia, Dagestan endo salakaw pan... na namba na nianin pakatutulo na ma-aden sa kanu kalalagit nu guligaw nu kapembunua e mga tumideng a dayt a pagadatan nu mga grupo kanu timpo nu guligaw a kausal e matalem sa siabu kanu ludepo dalpa.

Ika-pito: Upama ka su maginged a sakadunya na sinumulong sa pila sangkad sa unan sa nangaden sa mga bangukuman sa kapamuno (Criminal Court), ka endo makukum su mga dupang e kambunua (War Criminal), sa mana su nanggula sa bangukuman sa Nuremberg endo Tokyo, nanbo maito bun su sagugunay den a kanggula a pantag sa kanu bangukuman sa kapamuno (Criminal Court) nu sakadunya, ka endo makukum su mga dupang e kambunua lusa kanu paganay a Yugoslavia, na amengka mamba na su kanggulalan endo kapadtalgoy kanu pangitaban nu sakadunya a kamamanusiyay sa endao e upaman a usto na pakatutulo nin e kapangaden sa bangukuman a kapamuno a sakadunya a tatap den, a mapaluli sa lekanin su mga bagel sa katantu kanu katutulo, kapangingidsa (ka-inbestigal) endo kakukum (kanu mga kasenditan).

Inisalin sa Bahasa Maguindanawn ni

Dr. Mohammad Nadher Ebil

Islamic University. Madina K.S.A

The ICRC helps people around the world affected by armed conflict and other violence, doing everything it can to protect their lives and dignity and to relieve their suffering, often with its Red Cross and Red Crescent partners. The organization also seeks to prevent hardship by promoting and strengthening humanitarian law and championing universal humanitarian principles.

The **Jamiat Cotabato and Institute of Technology** is an Islamic Education Institute with distinct values leading in curriculum development in Islamic studies and Modern Science. The vision of Jamiat Cotabato is to be a center of development in scientific knowledge and an oasis of virtue and ethics.

Jamiat Cotabato and Institute of Technology
Bubong Road, Barangay Datu Balabaran
9600 Cotabato City, Philippines
T +63 64 421 1946
Email: info@jamiatcotabato.com
www.jamiatcotabato.com/

ICRC

International Committee of the Red Cross
17th Floor, NEX Tower
6786 Ayala Avenue, Makati 1229
T +63 2 8892 8901
F +63 2 8819 5997
Email: manila@icrc.org
www.icrc.org/ph